

AZ ÉPÍTKEZÉS ENERGIAPOLITIKÁJA 2014-től

ÖSSZEFOGLALÁS

A második Fidesz kormány politikáját a keresztényi gyökerekre épülő nemzetek Európájának eszmeisége vezeti, amely az új alkotmányban is rögzítésre került. A kormány helyreállító politikája ebben foglalható össze: kapitalizmus, szociális felelősség, kereszténydemokrata gazdaságpolitika. A 2014. évi választások kapcsán újból nagy lehetőségek előtt áll az ország. Tanulmányunkban azt elemezzük, hogy a lerakott alapokon hogyan kell folytatni és kiteljesíteni a magyar nemzeti energiapolitikát.

*Dr. Járosi Márton az Energiapolitika 2000 Társulat elnöke, drjarosi@enpol2000.hu

** Kacsó András az Energiapolitika 2000 Társulat alelnöke, kacso.bandit@gmail.com

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A második Fidesz kormány politikáját – támaszkodva az Európai Unió alapítóinak örökségére - a keresztény gyökerekre épülő „nemzetek Európájának” eszmeisége vezeti, amely az új alkotmányban is rögzítésre került. A kormány helyreállító politikája ebben foglalható össze: kapitalizmus, szociális felelősség, kereszténydemokrata gazdaságpolitika. A 2014. évi választások kapcsán újból nagy lehetőségek előtt áll az ország. Tanulmányunkban azt elemezzük, hogy a lerakott alapokon hogyan lehetséges folytatni és kiteljesíteni a magyar nemzeti energiapolitikát.

Társulatunk megalakulása óta energiapolitikai javaslatok készítésével és a nyilvánosságban való közzétételével, képviselésével szolgálja a nemzeti/közösségi érdekű energetikát. Ez a szolgálat az energiaprivatizáció és energialiberalizáció következményei, az uniós torzulások miatti kiszolgáltatottság elleni következetes küzdelem jegyében telt. Eredményes szakmapolitikát, így nemzeti energiapolitikát is, csak a nemzeti szuverenitás talaján, a kormányzat által kialakított megfelelő nagypolitikai erőterben lehet megvalósítani. A kormányfő szerint egyre fontosabbá válik a nemzeti szuverenitás, és ma a kulcskérdés az, hogy "ki kormányoz bennünket".¹

Már a 2010-es választásokra készülve is a nemzeti irányú fordulat reményében dolgoztuk ki és hoztuk nyilvánosságra 2010. február 8-án „A helyreállítás energiapolitikája” c. tanulmányunkat és állásfoglalásunkat². Erre visszatekintve örömmel állapíthatjuk meg, hogy javaslatainkból a második Fidesz kormány sokat megvalósított. Érdemes röviden összefoglalni az elért eredményeket, de számba venni, azt is, hogy mit nem sikerült elérni. Ezt követően foglaljuk össze a 2014-től esedékes építkezésre vonatkozó energetikai javaslatainkat.

A helyreállítás energiapolitikájának eredményei

Politikai filozófia. A kormány szakított azzal a neoliberális doktrínával, hogy a „piac majd mindent megold”. Hasonlóan számos más kormányzathoz felülvizsgálta a szabadpiaci rendszer kizárólagos alkalmazását az energetikában. Nemzeti érdekű energiapolitikát igyekszik megvalósítani. A világproblémák megoldására hivatkozó globális nyomással szemben az erőforrásaink reális, közösségi érdekű hasznosítására törekszik. Ismét előtérbe került az állami felelősségvállalás. Felismerte, hogy a kö-

zösségi érdeket, piacgazdasági viszonyok között csupán szabályozási eszközökkel nem lehet eredményesen érvényesíteni, elengedhetetlen az aktív piaci, tulajdonosi jelenlét is. Az energiapolitikát is az ország, és az állampolgárok teherbíró képességének figyelembevételével alakította. Mindez egy elszegényített országban, világváltság idején történt.

Külpolitika. Talán nem fölösleges rögzíteni, hogy a magyar kultúrkörhöz tartozó etnikum és annak közösségei, így Magyarország is – az Európai Unió minden ellentmondása és problémája ellenére - visszavonhatatlanul Európa és az Európai Unió része. Ugyanakkor az energetikában is fontos előrelépés volt a többirányú orientációra való törekvés. Ennek két markáns jele: a keletre való nyitás és a közép-kelet európai regionalitás erősítése.

A visegrádi országok eddigi együttműködésének talán legsikeresebb területe az energetika. A közös uniós energetikai célokat elsősorban a kelet-közép-európai regionalitás keretében célszerű érvényesíteni. Ennek egyik kezdeti eredménye volt az atomenergia felhasználása melletti közös elköteleződés. Magyarország, Szlovákia, Csehország és Lengyelország, államfőinek huszadik, jubileumi csúcstalálkozóján, 2011 októberében, a résztvevők deklarálták, hogy a térségben az atomenergia békés felhasználásának nincs alternatívája. Az együttműködés kiemelt területe az alapvető energiahordozók ellátásában való együttműködés is. Európa gázellátásának legfőbb pillére az Oroszországból származó földgáz. A hatékony regionális piaci működés kiterjesztésének egyik feltétele a gáztároló kapacitások kiépítése és üzemeltetése, a szomszédos piacok összekapcsolása, és a tőzsdei kereskedelem elindítása, melyben meghatározó szerepe van Magyarországnak. A folyamatot támogatta az állami szerepvállalás az egyéb földgázipari és –piaci fejlesztésekben.

A nemzeti tulajdon a siker záloga. A kormány küzdelmei és eredményei közül stratégiaileg kiemelkednek a nemzeti vagyon növelésére irányuló cselekvések. A *nemzeti vagyonról szóló törvény* régi mulasztást pótol, mivel a „rabló privatizációt” végrehajtó kormányzatokat annak idején sajnos nem korlátozta semmi a nemzeti tulajdon - közte az energetikai vagyon - elkótyavetyélésében. Leállításra került az energia-privatizáció minden formája. Megkezdődött a közmű-rendszerek, a megmaradt vezetékes energia ellátó rendszerek közösségi tulajdonának helyreállítása, visszavásárlása, egyes területeken annak növelése.

Ellátásbiztonság. Ezen a területen az állami tulajdon erősítése, a földgázellátásban az eszközök (tárolók, külkereskedelem) visszavásárlása a legjelentősebb. A határkeresztező villamos és földgáz kapcsolatok fejlesztésén keresztül a lehetséges energia források és útvonalak diverzifikációja újabb piacok elérését tették lehetővé. Állami tulajdonú energetikai cégeken (pl. MVM Zrt.) keresztül közvetlenül megkezdődött a nemzeti érdekű energetikai fejlesztések megvalósítása. A megújuló energiák közül a biomassza (és biogáz), a geotermikus energia hő ellátásra történő növekvő felhasználása emelhető ki.

Fogyasztóvédelem. A gáz- és villanyszolgáltatás, valamint a távfűtés területén, az Európai Unió szabályozása adta lehetőségeken belül, alkalmazták a hatósági ármegállapítást: csökkentették a fogyasztói energiaárakat. Az úgynevezett „rezsicsökkentés” nemcsak a sérülékeny fogyasztók számára biztosított megfizethetőbb árakat („affordability”), hanem fontos makrogazdasági eszközként is szerepelt. Forrása elsősorban a privát tulajdonú, részben az állami tulajdonú energia-piaci szereplők pro-

fitja, hivatkozva a gazdasági nehézségek miatti szükséges szolidaritásra és a korábbi extra profitokra.

Támogatáspolitikai módosítása. Nagy jelentőségű az a kormányzati taktika, hogy a megújuló energiatermeléssel kapcsolatos EU vállalásaink teljesítését differenciáltan hajtja végre: teljes körű gazdasági, ökológiai, társadalmi megelőző vizsgálatokkal alapozza meg jövőbeli döntéseit. Reményeink szerint sikerült megközelíteni az össz-társadalmi optimumot.

Amit nem sikerült eddig megvalósítani

Intézményi, szabályozási lemaradások. Nem jött létre az egységes hazai energia-törvény, bár erről biztató deklarációk születtek. Alig történt előrelépés az energetikai intézményrendszer átalakítása terén. Bár a Magyar Energia Hivatal (MEH) az Országgyűlés felügyelete alá került és kiegészült a közszolgáltatások felügyeletével (MEKH), sem a Magyar Energiestratégiai Intézet, sem az új típusú fogyasztóvédelmi szervezet nem jött létre. Nem történt meg a szociális tarifák bevezetése, csak a gáz-szolgáltatásban részlegesen. Nincs előrelépés az energetikai kutatás-fejlesztésben (K+F). Nem sikerült érdemben befolyásolni az EU energetikai szabályozását, az ész-szerűség és szakmaiság irányába.

Energia felhasználás. A hazai primer energiahordozókkal kapcsolatban nem haladt előre a hosszú távú lignit hasznosítás ügye. Az energiatakarékosság, a fogyasztói magatartás közösségi érdekű befolyásolása területén bár van előrehaladás, átütő eredményeket nem sikerült elérni.

Távfűtés. Az integrált távfűtési tulajdon kialakítása terén kezdeti lépések történtek. Bevezetésre került a teljes körű költségalapú, hatósági ármegállapítás, de ennek keretében nem sikerült elérni, hogy a hatékony kapcsolt energiatermelés haszna a hő fogyasztókat támogassa. Kedvezőtlen jelenség, hogy a magas gázárak és nyomott nagykereskedelmi villamos-energia árak mellett még a jelenlegi világszínvonalat képviselő villamos-energia termelő berendezések (fűtőerőművek) sem tudnak villamos-energia piaci részesedést elérni. Nem történt meg a szociális bérlakás intézményének bevezetése.

Közlekedésfejlesztés. Az energetikai szempontból sokak szerint nagy reményekre jogosító közlekedés energetikai szempontú stratégiájának átalakítása várat magára.

ENERGETIKAI HELYZETKÉP

Az utóbbi években jelentős változások történtek a világban és környezetünkben, ami-re a nemzeti energiapolitika építése során tekintettel kell lenni. Először a világten-denciákat tekintjük át, majd az európai fejleményeket, végül Magyarország helyzetét elemezzük röviden.

Világenergetika

Móttó: Vándorútjainkat követjük, a teljes sötétség az idegenvezetőnk és kétségeink adnak nekünk biztatást.
(Jean-Pierre Caussade, 18. századi jezsuita szerzetes.)

Kaszinó kapitalizmus. Az energetikai világfolyamatokat *Fenyves Iván* Dél-Afrikában élő hazánkfia az alábbiak szerint jellemezte *Energetikai világproblémák Dél-Afrikából nézve* c. előadásában.³ Az „új világrend” jellemzői: a „szabad piac”, a politikai és

pénzügyi rendszerek instabilitása, dereguláció, globalizáció. Ebben a világban a megbízható hosszú távú energetikai tervezés, így az energia- és teljesítményigény, a létesítési- és üzemeltetési költségek tervezése igen nehéz, majdnem lehetetlen. A fő befolyásoló tényezők: pénzügyi korlátok, (laikus) közvélemény, média, gazdasági fluktuáció (infláció, kamatlábak, devizaárfolyam), politikai szempontok. Susan Strange, angol politikai közgazdász (1986) híres mondására hivatkozott, amely szerint a mos-tani un. „kaszinó kapitalizmus”-ban a spekuláció és a pénzkereskedelem fontosabbak a gazdaságnak, mint az ipar.

Az IEA prognózisa 2035-ig. A nemzetközi Energia Ügynökség (International Energy Agency=IEA) rendszeresen készít prognózisokat a Világ energia helyzetével kapcsolatban. A legfrissebb vizsgálat szerint a globális energiakereslet egyharmadával fog növekedni, és a fogyasztási súlypont egyre inkább Ázsia felé tolódik. 2020-ig első-sorban Kína fűti majd a növekedést, de ezt követően India és a délkelet-ázsiai or-szágok növelik majd leginkább a fogyasztást. A Közel-Keleten szintén a fogyasztás felfutására számítanak, a térség 2020-ra a világ második legnagyobb földgázfo-gyasztójává, míg 2030-ra a harmadik legnagyobb olajfelhasználójává válhat. Az energiatermeléshez köthető CO₂-kibocsájtás a várakozások szerint 2035-ig 20%-kal emelkedhet.

A fosszilis készletek. Ezek kimerülési ideje eltolódik. Az energiaellátás biztonságát a források végeessége és egyenlőtlen eloszlása határozza meg. A közfelfogás és a propaganda szerint a készletek fogyása, mint veszélyforrás, „tudományosan” kiszá-mítható folyamat. A közismert (Hubbert) szabály szerint valamikor 2010 táján kellett volna bekövetkezni a kőolaj-termelés kényszerű csökkenésének, amikortól a terme-lés fedezetétül szolgáló ismert és újabban felfedezett tartalékok már nem teszik lehe-tővé a termelési/fogyasztási szint fenntartását. A gazdaságosan kitermelhető „nem konvencionális” olaj és földgáz készletek ezt a kritikus pontot időben eltolták. Az amerikai palagáz termelés⁴ felfutásának következményei — amelynek eredménye-ként az USA olajexportőrré válhat — ma még beláthatatlanok, de biztosan nagyon jelentősek lesznek. *„Megváltoztatja majd az amerikai külpolitikát. Abban az értelem-ben feltétlenül, hogy nem energia-központú, hanem stratégiai központú lesz az ame-rikai külpolitika, a palagáz miatt nem lesz rászorulva az olajkitermelő országokra, ar-ra, hogy a közel-keleti diktatúrákat kiszolgálja.”*⁵

A világkereskedelem átrendeződése. A nem konvencionális szénhidrogén terme-lés felfutása az USA-ban több mint egymillió munkahelyet hozott létre és jelentős profitot termel. A megnövekedett földgázfelhasználás a szénfelhasználás visszaesé-sét eredményezi, ami a szén világpiacát kínálati irányba tolja el és a szén árát is csökkenti. Az Egyesült Államok és Kanada valószínűleg nettó olajexportőrré válik 2030-ra, és már két év múlva nagyobb termelő lesz, mint a világ jelenlegi két legna-gyobb olajhatalma: Szaúd-Arábia és Oroszország. Az olajpalára alapozott termelése 2020-ban eléri csúcspontját, miközben a világ fogyasztása a jelenlegi napi 90 millió hordó-ról 2035-re 101 millióra megy fel, ezzel párhuzamosan a fő szénhidrogén szállítási irányok átrendeződnek.

Az árak alakulása. Az USA és az Európai Unió, az USA és Oroszország, az USA és Kína, az USA és Japán közötti versengésben az USA jelentős versenyelőnyhöz jut. A földgáz esetében például a jelenlegi amerikai árak az európai gázárak egyharmadát, míg a japán díjak egyötödét teszik ki. Ennek megfelelően az elektromos áram tekin-tetében is hasonló aránytalanság mutatkozik az árakban. Egy átlagos japán vagy európai iparvállalat az amerikai díjak több mint kétszeresét fizeti, de a kínai szereplők

is közel kétszeres áron fogyasztanak villamos-energiát. Az IEA várakozása szerint a térségek közötti árkülönbségek egészen 2035-ig fennmaradnak, ami nagyban befolyásolhatja az energia-intenzív iparágak beruházási döntéseit.

Világhatalmi következmények. Az USA-ban az energiaárak alacsonyak. Ez utóbbi a korábban kiszervezett ipari termelés jelentős részének repatriálásához vezethet. Ennek megfelelően az Egyesült Államok 2035-ig kismértékben növelheti majd az energia-intenzív iparágakhoz köthető kivitelét, amivel szemben az európai és a japán export együttesen közel egyharmadával eshet vissza. Technológiai monopóliuma révén az USA új „fegyverhez” jut.

Kína és egyes latin-amerikai és európai országok kisebb mértékben megismételhetik az amerikai palagáz-kitermelési boomot. Ennek következtében a világ erővonalai átrendeződnek, ami destabilizáló hatású lehet. Erősödhet a globalitásnak a fogyasztás fenntarthatóságára vonatkozó propagandája. Lehet fogyasztani, fenntartható a fogyasztás, nincs szükség paradigma-váltásra. Ugyanakkor a „világmegmentés” mítoszai (klímavédelem, felmelegedés elleni küzdelem) meggyengülhetnek. Az egyedül helyes alkalmazkodás esélyei azonban csökkenhetnek.

A világalomért, a nyersanyagokért, az energiáért, az olajért folytatott küzdelem hadszínterei átrendeződhetnek. A közel és távol keleti országok világpolitikai jelentősége megváltozhat. A kőolajtermelő országok (OPEC) szerepe átértékelődhet. Az OPEC közel-keleti tagállamainak jelentős befektetéseket kellene végrehajtaniuk ahhoz, hogy az amerikai termelési csúcs lecsengése után ki tudják elégíteni a világ olajéhségét. Jelenleg ennek éppen ellenkezőjét teszik: Szaúd-Arábia például a következő 30 évben nem szándékozik növelni olajkitermelését.

Európai Unió

Energetikai „kommunizmus.”⁶ „Az energiagazdaság céljainak „Európa 2020...” stratégiában⁷ látott megfogalmazását az Unió egyes vezetőinek politika-filozófiai beállítottságára, s leginkább Jeremy Rifkinnek szellemi befolyására lehet visszavezetni. Rifkin szerint akkor következtek be ipari forradalomként felfogható változások, amikor az energiatermelés és a kommunikáció módja változott. Most az internet és a megújuló energia-felhasználás képezi az alapját a minőségi változásnak, a harmadik ipari forradalomnak, amelyben az intelligens villamoshálózatok segítségével zajlik a kollektívizált termelés és felhasználás, egyfajta *energetikai kommunizmus* formájában. E grandiózus kísérletnek az Európai Unió a színtere, ahol a jövő építésének öt programpontja van: (1) a megújuló energiák felhasználása; (2) a lokális, megosztott energia-termelés megvalósítása; (3) a villamosenergia-tárolás megoldása a hidrogén-energetika és más módszerek alkalmazásba vételével; (4) az okos villamoshálózatok kiépítése, egyfajta energia internet létrehozása, amelyben mindenki egyszerre termelő és fogyasztó (producer+consumer=prosumer); (5) a közlekedés átállítása villamos és üzemanyag-cellás hajtásra.”

Ez a program egy új „ipari platformot”, megatechnológiát hozna létre, amelyen új termelési módok valósulnak meg. Az Unió szénmentes gazdaságának létrehozása 2050-re mintegy évi 270 milliárd eurót igényelne. (Némely részadat nyilvánosságra hozatala azt sugallja, hogy a tényleges megvalósulás ennek az összegnek a többszörösét igényli.) Tény, hogy ennek a „forradalmi kísérletnek” nem látszanak az európai életterre gyakorolt kedvező hatásai. A globális klímavédelemben is marginális az Európai Unió törekvéseinek hozadéka, s nem kompenzálja a feltörekvő gazdaságok erőteljes emisszió-növelését. Az, hogy belátható időn belül az országok leépítik

az energia- és kibocsátás-intenzív termelést és fogyasztást, s ezáltal majd az Európai Unió karbon-mentes gazdasága az élre tör, igen valószínűtlen víziónak tűnik. Ilyen radikális váltás a jelenlegi erőterben aligha várható, vagy az EU végképp elveszíti a nemzetközi piacokon a versenyképességét, és végleg lecsúszik a gazdasági túlélők széles táborába. A megújuló energiák hasznosítása és az energiahatékonyság növelése lehet az önmegváltás hittétele, de nemcsak hatástalan a modern gazdaság és társadalom fogyasztás-centrikus közegében, hanem valószínűleg tragikusan visszavetné a gazdaságilag kevésbé erős társadalmak fejlettségi szintjét.

Az önrendelkezés, szubszidiaritás, a „nemzetek Európája” helyett erős törekvés van a birodalmi típusú centralizálásra. Mindez úgy, hogy a törekvés nem rendelkezik demokratikus legitimációval. A piaci folyamatok kiteljesítése és megerősödésének támogatása helyett a különféle politikai erők, egyre leplezetlenebbül teret engednek a társadalmi érdekektől csaknem teljesen független lobbicsoportok határtalan érdekérvényesítésének. Ebben a helyzetben a szakmai szervezetek erőfeszítéseket tesznek az elvi alapon történő probléma megoldások feltárására és közvetítésére, de befolyásuk csupán korlátozottan érvényesül. A piac liberalizálása a villanyszolgáltatásban haladt a legjobban előre, ezért célszerű ennek részletesebb bemutatása.

A villamos-energia piac. A határokon átnyúló villanyvezetékek a nemzeti villanyrendszerek közötti összeköttetést szolgálják, ami régi keletű és eredetileg elsősorban a szabályozási területek átmeneti kölcsönös kisegítését szolgálta. Az iparágra a liberalizációt megelőzően az integrált működés volt a jellemző, amely a termeléstől a fogyasztók ellátásáig, a szolgáltatás minden elemét tartalmazta. A legtöbb országban a II. világháborút követően kialakult nemzeti villamos társaságok működtek, melyek ellenőrzött monopóliumok voltak, de gyakorlatilag minden fogyasztóra kiterjedő ellátási kötelezettséggel rendelkeztek. Kétségtelen tény, hogy az autarkiaira való törekvés korlátozta az előnyös kereskedelmi kapcsolatok kihasználását. A „legkisebb költség” elve csak a hazai forrásokra vonatkozott. Az erőműpark előregedésében, fokozatos korszerűtlenné válásában ez is szerepet játszott. A rendszer nem támogatta a környezetvédelmet, azt elsősorban költségnövelő „koloncnak” tartotta.

Korábban a közszolgáltatások – köztük a villamos-energia ellátás is - Európában többnyire közösségi tulajdonban voltak. Az EU alapító okirata, a Római Szerződés alapvető célja volt a piaci mechanizmusok általános kiterjesztése (ld.: Közös Piac). Átmenetileg azonban a közszolgáltatásokat társadalmi fontosságuk és a piaci kockázatok hatásától történő megóvásuk érdekében, kivonta a piaci mechanizmusok hatálya alól. Ez a helyzet változott meg az 1970-es évek végére a neoliberális elterjedésének hatására.

Az energiapiac liberalizálása abból a feltételezésből indult ki, hogy az energiaszolgáltatás is tekinthető közönséges (darab) árunak, miközben ezek a szolgáltatások az áru jellegzetességeit nem vagy csak korlátozottan viselik magukon. A liberalizált energia piacon nincs ellátási kötelezettség, az ellátás csupán szerződési fegyelem kérdése, az árak a kereslet és kínálat szerint alakulnak. Ennél fogva döntően a rövid távú szempontok érvényesülnek, a korábbi legkisebb költség elve helyett a legnagyobb profit elve jelenik meg a piaci ideológiában. Az önköltség-típusú ár helyett az ingadozó, piaci ár a meghatározó. Ez a rendszer magában hordja a kapacitáshiány kialakulásának veszélyét, mert hiszen a rövid távú szempontoknak megfelelően nincs vagy csak korlátozott mértékű az érdekeltség arra, hogy a majdan szükséges új kapacitásokat időben létrehozzák. Ráadásul a termelő forrásoknak a piacról sokkal könnyebb kilépni, mint oda belépni.

A liberalizációs szabályozás a szolgáltatási lánc egyes elemeit szétválasztotta, a nagykereskedelmi és a végfelhasználói piaci verseny megteremtését célozva. A kereskedelem azonban csak egy virtuális dolog, az áram szállítása a valóságban nem a kereskedelmi szerződések, hanem fizikai törvények szerint megy végbe. Működtetését a modern informatikai és számítástechnikai eszközök teszik lehetővé. Az egész ideológiát abban lehet összefoglalni, hogy a liberális, energiapiaci verseny nem közérdekű, hanem vállalkozás centrikus.

Tapasztalatok a liberalizált villamos-energia piaccal. A liberalizált villamos-energia piaccal kapcsolatos eddigi tapasztalatok ambivalensek. Kétségtelen tény, hogy bevezetésének hatására az ellátás minősége eddig lényegében nem romlott. Tekintettel a kezdetben számos helyen meglévő többlet termelői kapacitásra, eleinte a árak csökkentek. A piaci eszközök fejlődtek, az egyes szabályozási területek (országok) között növekedett az ésszerű energia csere. Sajnos a fentiek kiegészültek különféle befektetői csoportok lobbizási tevékenységével, mely nemcsak a közjó érvényesülését akadályozza, de súlyosan torzítja a piac működési feltételeit is. Ráadásul mindezt óriási többlet költséggel, amit „természetesen” a végfelhasználóknak kell megfizetni. A lobbizási tevékenység „szíve” bizonyos megújulóknak nevezett villamosenergia-források – kiemelten a nap és szélenergia – irracionális mértékű elterjesztése a villamos-energia nagykereskedelmi piacon. Mindez a piachoz fűzött reményekkel ellentétes folyamatokat indukál: ár-növekedés a végfelhasználóknál, de tartós árcsökkenés a nagykereskedelemben, ami egyrészt a piaci szereplőket távozásra ösztönzi, másrészt a beruházási környezet súlyos romlásához vezet megnehezítve a szükséges új fejlesztések végrehajtását. A végeredmény: az ellátásbiztonság fokozatos csökkenése.

„Kapacitás piac” igénye.⁸ Az Európai Unió által kialakított villamos energia piac egyik lényeges eleme volt, hogy a minél egyszerűbb kereskedelmi struktúra érdekében a kereskedési terméket egyetlen paraméterrel határozta meg és ez a villamos energia kWh-ban, illetőleg MWh-ban kifejezve. Az elgondolást támogatta a bőséges kapacitás helyzet, mely az akkori EU tagállamok országaiban fennállt. Időközben a helyzet megváltozott és mivel senkinek sincs ellátási kötelezettsége, a rendszerszintű kapacitás helyzet csak megfelelő finanszírozással lenne javítható. A megújuló források terjedésével ugyanakkor növekszik az igény azok spontán visszatérhelődése esetén a hiányzó energia pótlására, illetőleg a szabályozási funkciók ellátására.

Mivel a befektetők a bizonytalan és nem túl optimista piaci környezetben óvakodnak a kockázatos beruházásoktól, ezért a regulátorok körében egyre gyakrabban felvetődik valamiféle kapacitás piac létrehozása, de legalábbis beruházás ösztönzés a szükségesnek vélt új kapacitások biztosítására a hagyományos erőművek körében. Ez lenne hivatott a piacon tapasztalt finanszírozási potenciál hiány („tariff deficit”) pótlására. A probléma megoldására a szakmai szervezetek szerint kapacitás költség-térítési (remunerációs) rendszert kell működtetni az ellátásbiztonság szempontjából indokolt kapacitások rendelkezésre állása érdekében. Az EU aktuális álláspontját az Európai Bizottság (EC) munkanyaga ismerteti.⁹ Ez ugyan indirekt módon elismeri, hogy szükséges lehet a beruházások valamiféle állami garanciájára, de nem tartalmaz érdemi javaslatot.

A probléma súlyát és ellentmondásosságát például a brit példán lehet érzékeltetni. A brit villamos-energia rendszer az egyik legnagyobb Európában: rendelkezésre álló kapacitása közel 80 GW, de kontinentális kapcsolata kevesebb, mint 4 GW. Bár a 2013/14 évi télen a csúcsigény várhatóan még nem éri el a gazdasági válság előtti

szintet, mégis csupán 6% tartalékkal rendelkeznek, ami szakmai megítélés szerint végesen alacsony. Az évek óta érlelődő probléma hosszú távú kezelésére megállapodást kötöttek a francia villamos művekkel 3,2 GW új nukleáris kapacitás építésére 35 évre kiterjedő 92,5 GBP/MWh áron. A hír élénk visszhangot váltott ki, mert az aktuális nagykereskedelmi ár ennek kb. a fele, de ezen az árszinten lehetetlen bármilyen erőművet megépíteni. Ugyanakkor a közvéleményt nem foglalkoztatta, hogy a jelenleg még nem túl jelentős szélerőmű kapacitást (6-7 GW) két-három-szorosára kívánják növelni 2020-ig. Azt remélik, hogy sikerül az eddigi 150-225 GBP/MWh költséget leszorítani 100-120 GBP/MWh közelébe! Mindeközben nem említik a megújuló fejlesztéshez elengedhetetlenül szükséges többlet hálózat építési és szabályozó teljesítmény költségigényét.¹⁰ Ezzel párhuzamosan az „energia szegénységre” hivatkozva *Ed Miliband* az angol munkáspárt vezetője évekre befagyasztaná az áram- és gázárakat, ha kormányra kerülnek.¹¹ Mindez a neoliberalizmus hazájában.

Magyarország

Az uniós csatlakozás körülményeinek máig ható következményei. Az Európai Unióhoz való csatlakozás idején óriási nyomás nehezedett országunkra. A nagyon profitábilis iparágakat - köztük az energiaszolgáltatást is - a nagy nyugat-európai, részben állami cégek, éppen az uniós csatlakozás ürügyén szerezték meg. Tulajdonképpen a piacainkat sajátították ki.

Ami állami kézben maradt, mind a mai napig működőképes állapotban van, és ez az oka annak, hogy a mi villamosenergia-rendszerünkben, szemben a teljesen privatizált nyugat-európai és tengerentúli rendszerekkel, egyetlen olyan számottevő üzemzavar sem volt, amit a lakosság megérezett volna. Ezzel szemben az erőműpark többsége jelentősen leromlott, ami lényegében Paks és az átviteli hálózat kivételével gyakorlatilag külföldi kézbe került.

Kapacitás mérleg. Ma – köszönhetően a még jól működő regionális nagykereskedelmi piacnak - az összes villamos energia fogyasztásnak 40-50%-a lép be az országba, mint import és 15-20%-a távozik, mint export. Ilyen formán eredőben a hazai fogyasztás mintegy harminc százalékát külföldről látjuk el. Tehát a villanyszolgáltatás forrásoldali biztosítása jelentős mértékben kereskedelmi tevékenységgé alakult. Ugyanakkor kényszerűen szembesültünk az erőmű parkunk nagy részének riasztó korszerűtlenségével és gazdaságtalanságával. Mindez addig nem okoz gondot míg a szükséges források és infrastruktúra rendelkezésre áll.

Energiamérleg. A magyar energiamérleg struktúrája a szénhidrogén korszaktól kezdődően kedvezőtlenül alakult. A torzulás a zömmel forróvíz-kazános, kapcsolt energiatermelés nélküli távfűtési rendszerek kialakulásával kezdődött, folytatódott a nem kellő hatékonyságú szénhidrogén bázisú erőműépítéssel, majd a földgázra alapozott lakossági fűtés széleskörű elterjesztésével tetőzött. A rendszerváltás után a kapcsolt energiatermelés részarányát kedvezően befolyásolta a nagy energetikai hatékonyságú kombinált ciklusú erőműblokkok üzembe helyezése, de ennek ellenére a villanytermelésben is túlzott arányúvá vált a földgázfogyasztás. A gázmotorokra alapozott, kis energetikai hatékonyságú kapcsolt energiatermelés támogatása következtében sok ilyen létesítmény került üzembe. Ezek is jelentősen növelték a földgázfelhasználást kevés hozzáadott érték mellett.

Összességében tehát a földgáz részaránya túlsúlyossá vált a magyar energiamérlegben, a fűtési és villanytermelési felhasználásban. Jelenleg az összes primerenergia 2/3-ad része import, (hasadóanyag nélkül számítva). A szénhidrogén (földgáz

35,7 %, cseppfolyós 34,4 %) teszi ki a teljes primerenergia igény 70,1 %-át. A megújulók részaránya: 5 %. Mivel a hazai földgáztermelés csökkent, az importfüggőség a használati részarány növekedésénél nagyobb mértékben növekedett. Az összes földgáz behozatal nyolcvan százalékát Oroszországból vásároljuk. Ezt a helyzetet hosszú ideig alapjaiban nem lehet megváltoztatni semmilyen energiahordozóval, megújuló energiával sem. Ezzel együtt kell élni. A felelős kormányzat tehát arra törekszik, hogy ezen adottságoknak a figyelembevételével bővítse a mozgásterét a nemzetközi földgázszállításban és tárolásban.

Magyarország később csatlakozhat a palagáz-forradalomhoz.¹² Elsősorban a szabályozás és az engedélyezés szab ma gátat a nem hagyományos gázkészletekhez kapcsolódó európai és magyarországi fejlesztéseknek, miközben a kitermelés felfutása teljesen új helyzetet eredményezne a kontinens piacain. A palagáz európai előfordulása 6-10 éven belül lehetővé tenné, hogy mind a kontinens, mind Magyarország piacán számottevő mértékben megjelenjenek a nem hagyományos gázkészletek.

A nem konvencionális gáztechnológia viszonylag új és elég gyorsan változik, így nem lehetetlen, hogy a távolabbi jövőben Magyarországon is gazdaságos lesz a gázki-termelés. Magyarország érdeke, hogy olyan szabályozási környezet jöjjön létre, amely lehetővé teszi a gazdaságos kitermelést.

Politikai akarat szerepe. Jól érzékelhető, hogy az állam nem teljesen eszköztelen, mindig van mozgástér, de politikai akarat kell a jó irányú változásokhoz. Hiszen ahhoz, hogy változtassunk, különösen a nagy rendszerekénél, és föllépünk a fogyasztók érdekében, az más érdekeket sért, azoknak az érdekét, akik eddig a nyertesei voltak ennek a piacnak. Ezért van a nagy fölzúdulás. Ennek ellenére, mivel befektetéseik sokszorosan megtérültek, most már a befektetők nem tanúsítanak olyan nagy ellenállást, hogy ha ez kikerül az ő tulajdonukból. A gazdasági miniszter világossá tette, hogy a magyar állam, és a magyar állami vállalati kör visszavásárolná azokat a monopopol területeket, amelyeken azt gondoljuk, hogy nem kell, profitot elérni, vagy csak minimális mértékben.

AZ ÉPÍTKEZÉS ENERGIAPOLITIKÁJA 2014-TŐL

Mottó: „Az állam és a politikai hatalom nem nélkülözheti soha a bölcselők és az értelem hatalmát.” (Márai Sándor)

Alapelvek

Nemzeti energiapolitikát is csak nemzeti politika talaján lehet folytatni. A mostani kormány politikáját a keresztényi gyökerekre épülő nemzetek Európájának eszmeisége vezeti,¹³ mely az új alkotmányban is rögzítésre került. Az Orbán kormány helyreállító politikája ebben foglalható össze: kapitalizmus szociális felelősséggel, vagyis a korábbi, a szociális felelősségű kereszténydemokrata gazdaságpolitikát kell újjáteremteni, helyreállítani. Ez még megmentheti Európát és Magyarországot az elvéreztetéstől.

Bibó István szerint „különleges európai teljesítmény a hatalommal szemben nem pusztá szolgai viszonyban álló értelmiségi réteg kifejlődése, a hatalomtól független szakértelem érvényesülése”. Sajnos ezzel szemben világméreteken, de az Európai Unió hatalmas gazdasági és kulturális „projektjében” is a szakértelem veszélyes mértékben a hatalom szolgálóleányává vált. Sajnos ma is kísértetiesen hasonló a helyzet ahhoz, amit Németh László 1943-ban megfogalmazott: „Európának nincs olyan poli-

तिकai iránya, amely mellé a kor értékeiért és lehetőségeiért szorongó ember odaállhatna.”

Magyarország nem tudja egymaga megváltoztatni az egész Európai Unió energiapolitikáját, de közép-kelet-európai összefogással lehet módosítani azt. Mindehhez szükséges a hazai szakmai értelmiség részvétele is az energiapolitika alakításában.

Addig is, amíg megvalósul a közép-kelet-európai összefogás, meg lehet találni azokat a lehetőségeket, amelyekkel – tiszteletben tartva az érvényes piaci játékszabályokat – tudjuk a közösség, a „tízmillió magyar részvényes” érdekeit képviselni. A közjót szolgáló nemzeti energiapolitika célfüggvénye az állami felelősségvállalással megvalósított társadalmi, közösségi érdek. Vagyis a közösség, a fogyasztók érdekeit szem előtt tartva valamilyen időhorizonton kell nemzeti érdekű egyensúlyt kialakítani az energetika ellentmondásos szempontjai között.

Környezet és energiapolitika

A globalitásnak érdeke, jelszava: a mennyiségi növekedés, a több fogyasztás. A „modern társadalom” erre épül. Az igények kielégítésének a mértékét ma már a fejlettség, az életminőség mutatószámának szokás tekinteni. Azonban nem csak azokat az igényeket elégítik ki, amikre az embereknek ténylegesen szükségük van. Az igényeket egyre többször az eladók termelik tömegesen: megmondják az embereknek, mire van szükségük. S miközben az igények kielégítéséről beszélünk, az ellátási egyenlőtlenségek az egekbe kiáltanak. A jelen folyamatok csak ideig-óráig tarthatók fenn és csak az egyenlőtlenségek további növekedése árán.

Önkorlátozás nélkül nem menthető meg az emberiség! A fenntarthatóság nem szakmapolitikai, gazdasági, hanem filozófiai/teológiai, mondhatnánk: létkérdés. Hajlandók vagyunk-e az önkorlátozásra? Van-e esélye egy más értékrendű világ felépítésének? Úgy látszik, hogy egyelőre nem. Helyette környezetvédelemről, klímavédelemről szól a propaganda. Pedig a környezet- és klímavédelem a természettudományok mérlegén megalapozatlannak bizonyul.¹⁴

Környezetvédelem. A növekedés határaitra vonatkozó felismerések felerősítették az emberiség lelkiismeretére apelláló környezetvédő mozgalmakat. Sajnálatos, hogy ezek a nemes törekvések is egyre inkább a globális hatalmi manipuláció áldozataivá váltak. A zöldek politikaformáló tényezőkké váltak Európában és hazánkban is. A globalizmus ezt is igyekszik saját szolgálatába állítani.

A gazdasági élet szereplői, és a politikusok felismerték a környezetvédelemben rejlő üzleti és propaganda lehetőségeket, s igyekeztek az ilyen mozgalmakat befolyásolni. Az energiapolitikán belül túl hangsúlyos lett a megújuló energiákhoz való viszonyulás. A környezetkímélőbb megoldások, az ún. megújuló energiák, a hagyományos forrásoknál sokkal drágábbak, tovább növelik a fogyasztói költségeket, újratermelik az alap-problémát, az egyenlőtlenségeket, miközben a befektetők a kiemelt támogatásokból extraprofithoz jutnak.

Így aztán számos környezetvédő intézkedés bizonyul hatástalan pótcselekvésnek, sőt akár kárt is okozhat, miközben a lehetséges valódi megoldások nagy befolyású lobbierdekekbe ütköznek. A környezetvédelem, a zöld energia a „média-energiapolitizálás” fő témájává vált. Más szóval: a természeti erőforrásokat most is gyorsuló ütemben éljük fel, még hozzá gyakran azzal az indokkal, hogy „megóvjuk” a természetet. A problémát fokozza a fogyasztói társadalom morális hanyatlása, valamint a környezetvédő mozgalmak aktivistáinak természettudományos tájékozatlansága.

Az Európai Unió energetikai célkitűzései között a széndioxid kibocsátás 20 százalékos csökkentése, és a megújuló energiaforrások részarányának 20 százalékra növelése szerepel. Bár a törekvés szakmailag nem megalapozott, azok teljesítése majd túlteljesítése érdekében a villamos-energia iparágban is igen erős a motiváció a „karbon-mentes ellátás” megvalósítására. Ugyanakkor az Európai Unió kibocsátás-kereskedelmi rendszere (az ETS), mely hivatott motiválni a dekarbonizációt, nem ösztönöz szinte semmire.¹⁵ Az ésszerűség irányába tett minimális lépés lenne, ha a megújuló források értékelése is a piacon keresztül történne és a költségeik között megjelenének azok az általuk okozott pénzügyi terhek is, melyeket ma még mások kényszerülnek fedezni (externális költségek). A piaci értékelést kiegészíthetnék azok az egyéb társadalmi előnyök, ill. hátrányok is, melyek pénzügyileg nehezen számszerűsíthetők.

Az uniós megújuló-energia politika mind a nagy energiaszolgáltatók, mind az unió egyes intézményei részéről is egyre több kritikát kap. A bajokat talán az Európai Bizottság is érzékeli. 2013. novemberében iránymutatásokat tett közzé¹⁶ az Európai Bizottság a tagállamok számára a megújuló energiák nemzeti támogatási rendszereinek megreformálásához. Az állami beavatkozás visszaszorítását a csökkenő beruházási költségek és a megújulók elterjedése indokolja. A tagországoknak csak a szükséges mértékben és a csökkenő előállítási árakkal összhangban szabadna állami támogatást nyújtaniuk a megújuló energiák termeléséhez, különös tekintettel a nap- és a szélenergiára – javasolta az Európai Bizottság egy jogilag nem kötelező érvényű közleménye.

A magyar megújuló lobbis. Az Unió egyoldalú megújuló energiapolitikája melletti kritikátlan elköteleződés volt a magyar energiapolitikának is egyik sarkalatos, de veszélyeket rejtő jellegzetessége. Ennek szellemében készültek az un. megújuló energiastratégiák is. Az MSZP-közeli agrár lobbis volt ebben a fő zászlóvivő, hiszen az elsőrendűnek tekintett nagyüzemi biomassza termelés mesés EU támogatások megszerzését tette lehetővé. Hosszabb ideje valódi verseny az energiapiacra csak ezekért a támogatásokért folyt.

Hazánkban korábban az SZDSZ volt a környezetvédelem első számú bajnoka, s igyekezett politikai támogatottságát ilyen módon is erősíteni. Ma a szerepét az LMP próbálja átvenni. Sajnos a hatalmát elvesztett MSZP energetikai ügyekben is egyre inkább ebbe az irányba változik. Jól mutatja ezt, hogy felmondták az atomerőmű bővítés kérdésében korábban kialakult nemzeti konszenzust¹⁷, s azóta is hezitálnak; mostani programjukban is az áll, hogy célszerű korlátokhoz kötnék az atomenergia felhasználását.¹⁸

A környezetvédelem hatalmi szempontból felértékelődött. Nem volt „politikailag korrekt”, de legalábbis nem volt hasznos ezen a területen a mértéktartás. Mára a környezetvédő buzgalom úgy elfajult, hogy a hagyományos „nagy erőművek” szükségessége melletti józan érvelés egyenesen „lobbi tevékenységnek” minősül. A takarékoság valóban nem áll a hazai energiapolitika középpontjában, de csak takarékosággal nem lehet pótolni az elhasználadott erőműparkot, s ellátni az esetleg majd újból növekvő igényeket. Nálunk a rendszerváltozás óta a civil kurázsiz elsősorban a környezetvédő szervezetek fellépésében nyilvánult meg, részben azért is, mert a szakmai szervezetek, a (szakma) politikától való visszavonulás jegyében átadták nekik a terepet, a médiafelületeket. A környezetvédelem, a zöld energia a „média-energiapolitizálás” fő témájává vált. Oda jutottunk, hogy nem illik „zöld ügyben” még szakmailag megalapozott ellenvéleményt sem hangoztatni.

Klímavédelem. A környezeti hatások figyelembe vétele szempontjából hazánkban fontos az úgynevezett „klímavédelem”, mellyel a Nemzeti Alkalmazkodási Stratégia (NAS-2). foglalkozik.¹⁹ Ez három fő részből áll:

- Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia (NÉS), amelynek célja a globális melegeedés lehető mérséklése.
- Dekarbonizációs Stratégia (DS), amelynek célja a széndioxid kibocsátás csökkentése – elvileg a megszüntetése.
- Nemzeti Alkalmazkodási Stratégia (NAS), amelynek célja az elkerülhetetlen éghajlatváltozások hatásainak kezelése, a hozzájuk való alkalmazkodás, az esetleges károk minimalizálása.

Az energetika túlzottan hangsúlyos szerepet kap a fenti stratégiákban. Ezt a hazai energiapolitika is kezdi felismerni: *„Amíg a klímapolitika szorosan kötődik az energiapolitikához, nem lehet sikert elkönyvelni az energia ágazatban, ezért le kell választani az energiapolitikáról”* — mondta Kovács Pál, a NFM államtitkára az Országos Bányászati Konferencián.²⁰

Sajnos az energia a „fejlett” társadalom működésének nélkülözhetetlen alapja. E nélkül a mostanra kialakult életformában nem lehetne élni, tehát alapvető létfeltétel. Azonban valamennyi energiaellátási mód egy átalakítási folyamat, amelyik visszafordíthatatlan változásokat hoz létre, azaz, a természeti környezetet is átalakítja, rontja. Rossz esetben az ember elhasználja a világot, amit kapott. Az egész világ általában alá van vetve a mulandóság törvényeinek. Megújulás csak a folyamatos új teremtés dominanciája esetén lehetséges. Mindnyájunknak úgy kellene élni, hogy az egész világért is felelősek vagyunk, a lehető legkisebb pusztításra kell törekedni és támogatni a megújuló teremtést. Ennek fontos szabálynak kellene lenni, a népek és nemzetek együttműködésében, pl. az Európai Unióban is.

A földi éghajlat változását nem tudjuk érdemben befolyásolni. Az éghajlatváltozásban az emberi tevékenység szerepe, egyáltalán az érdemi befolyásolás lehetősége tudományosan nem igazolt, az ezt megfékezni szándékozó dekarbonizáció: globalizációs manipuláció. Nem igaz, hogy *„stratégiai érdekünk ... a fenntartható gazdasági növekedés megvalósítása”*, amint ezt a NÉS-2 állítja (4. o.). Az állandó gazdasági növekedés ugyanis, amelyre az egész világ globális gazdasága épül, nem tartható fenn! Fogyasztásunk önkorlátozása nélkül nem menthető meg az emberiség. Van-e esélye egy más értékrendű világ felépítésének?

Tudomásul kell venni, hogy bár Európai Unió kötelezettségeink miatt mindegyik témával foglalkozni kell, de saját erőforrásainkat csak az érdemi eredménnyel kecsegtető célkitűzésekre szabad fordítani. Az Európai Unió által különféle témákra nyújtott támogatásokból minél többet az általunk is értelmesnek tartott célokra kell felhasználni. Így válik igazán fontossá számunkra a Nemzeti Alkalmazkodási Stratégia, amely valóban az ország jövőjéről szól. A NAS-ból az A-t elhagyva Nemzeti Stratégia-hoz jutunk, még rövidebben ehhez a fogalomhoz: Nemzetstratégia.

Egyetlen esélyünk a túlélésre, vagy szerényebben, nemzetünk életének megújítására, ha kis nemzetként okosan alkalmazkodunk mind Földünk általunk gyakorlatilag nem befolyásolható változásaihoz, mind a világpolitikai átrendeződésekhez.

Messzemenően egyet kell érteni a NÉS-2-ben megfogalmazott *„Adaptációs jövőképe”* (8.o.): *„felkészülni az elkerülhetetlenre, megelőzni az elkerülhetőt!”* Hazánk az

éghajlatváltozás valószínűsíthető következményeit tekintve Európa egyik legsérülékenyebb országa.

Az éghajlatváltozás várható magyarországi hatásainak, természeti és társadalmi-gazdasági következményeinek elhárítása érdekében az alkalmazkodás és a felkészülés teendőit minden területen be kell építenünk a szakpolitikai tervezésbe és a gazdasági/politikai döntéshozatalba. Erre kell az erőforrásokat ésszerűen felhasználni ahelyett, hogy azokat kilátástalan szélmalomharcra pazarolnánk, s pótcselekvéseket támogatnánk.

Hasonlóan kell viszonyulnunk a globális világpolitikához is. Mindehhez nemcsak okosnak, de egészségesnek, életképesnek is kell lennünk. Így jutunk el ahhoz az alapvető felismeréshez, amiről a NAS szól.

Az egészből, az élhetőség követelményéből kell kiindulni, minden — különböző okokból kiemelt — részstratégiának ezt kell szolgálni együttesen, komplex módon, az ellentmondások lehető minimalizálásával. Ez a közösségi érdek. A jó oldalon, az élet oldalán kell állnunk, s ehhez szövetségeseket kell találnunk mind az Európai Unióban, mind az egész világon. Nemzetünk kulturális múltja ezt megalapozza.

Érdemes felsorolni azokat a részterületeket, amelyek mind ide tartoznak, s amelyek közül az energetika csak egy. Az összes, egymással összefüggő részterület: vízgazdálkodás, vidékgazdálkodás – településpolitika, mezőgazdasági termelés, társadalom- és népességgazdálkodás, egészségügy, energiapolitika, közlekedés-politika, oktatás, képzés, felsőoktatás és tudományos élet, ismeretterjesztés.

A fenti felsorolás koránt sem teljes, inkább csak a stratégia készítés irányát, belső összefüggéseit próbálja érzékeltetni. Nem könnyű feladat ez az új típusú stratégiakészítés, de megkerülhetetlen. Fontos, hogy kormányzati szinten megkezdődött ennek felismerése, s áttörés remélhető. Mielőbb meg kell teremteni ennek a stratégiakészítésnek a tudományos/szervezeti intézményrendszerét.

Energiabiztonság

Külpolitika. Az energiapolitikai változásokat a kormányzatnak a külpolitikai erőter lehetőségeinek figyelembevételével és lehetőség szerinti bővítésével célszerű megalapoznia. A kormány külpolitikájában tapasztalható általános törekvés: „keleti fordulat és Nyugathoz való hűség” az energetikában is kifizetődő. Világosan kell látni, hogy nyugati szövetségesseinktől eddig többnyire csak ideológiai tanácsokat kaptunk, s ezekre alapozva nemcsak energetikai vagyunk nagy részét szerezték meg a nyugati multinacionális befektetők, de annak hasznát is kiszivattyúzták országunkból. Tény, hogy ezzel szemben a primer energiák elsősorban keletről, Oroszországból áramlanak hazánkba. Az oroszországi primer energiahordozók behozatali függősége belátható időn belül számottevően nem csökkenthető. A megújulókkal semmiképp, a hazai lignittel is csak részben. A legjobb intézkedések hatása is csak hosszabb távon érvényesül. Ez a felismerés kell, hogy vezesse a kormány energetikai külpolitikáját.

Az EU deklarációiban a tagállamok közti szolidaritásban látja az ellátásbiztonság szavatolásának legfontosabb eszközét, másfelől viszont nem óhajt beavatkozni abba, hogy az egyes országok milyen forrásokból szerzik be az energiát. Itt érhető tetten az EU energiapolitikájának egyik alapvető ellentmondása. Ha az energiaellátás biztonsága nemzeti hatáskör és kormányzati felelősség, akkor az energiapolitikára nem lenne szabad ráhúzni a „neoliberális kényszerzubonyt”. Az ellátásbiztonságot – a szolidaritás jegyében – az Európai Uniónak elsősorban az import primer energia-

hordozók közös piacával kellene elősegíteni. Ezzel szemben a meghatározó államok külön utakon járnak. A legnagyobb kelet-nyugati gázvezeték mintegy fél tucat uniós tagállamot megkerülve Oroszország és Németország között létesült, az Európa számára létfontosságú keleti földgázbeszerzés orosz-német külön megállapodássá degenerálódott. Májig alig vannak a régiónk fejlesztésére irányuló közös európai érdekű primer energetikai beruházások. Mivel a visegrádi országoknak ebből a szempontból közősek az energetikai érdekei, a kibővített közép-európai regionalitás keretében lehetséges és szükséges ezek összehangolása.

Az ellátásbiztonság megvalósítása elsősorban politikai garanciákkal, az ezt alapozó közös energetikai befektetésekkel lehetséges, nem mondva le arról, hogy az Európai Unióban is az energiahordozók közös piacát kell erősíteni.

A magyar gazdaság és energetika fejlesztését, az állami felelősség érvényesítését az európai uniós erőterben kell megvalósítani. A magyar energiapolitika feladata az unió energiapolitikájának magyar érdekű befolyásolása. Az EU-ban változást elérni csak szakmai hozzáértéssel párosuló elszántsággal lehet, ha van jól kommunikálható cél, amelyhez a tagállamok egyetértése megszerezhető. Ehhez kell kihasználni a visegrádi együttműködésben rejlő lehetőségeket és a máshol jelentkező hasonló törekvéseket.[21]

A „visegrádi országoknak” közösen kell fellépni az uniós energiapiaci szabályozás módosítása érdekében. A piacsabályozást úgy kell demokratizálni, hogy ezek a szabályok csak a tagállamok egyhangú szavazatával léphessenek hatályba, illetve lehetővé kell tenni, hogy a tagországok kimaradjanak a számukra hátrányos belső piaci szabályozásból.

Regionalitás. A „visegrádi országoknak” (V-4) közös érdeke a közérdekű szolgáltatások hosszú távú biztosítása, amelynek megvalósítása a közép-európai regionalitás keretében lenne igazán hatékony. A kezdeti eredményekre jó példák az alábbiak.

A visegrádi országok képviselői az Energia Tanács ülése alkalmából tartott találkozójukon 2013. december 12-én, Brüsszelben közös nyilatkozatot fogadtak el.²¹ A V-4 Energia Közös Nyilatkozat a visegrádi miniszterelnökök csúcstalálkozóján megfogalmazottakra alapozva hangsúlyozza, hogy az energiabiztonság növelése és a források számának bővítése meghatározó fontosságú az importfüggő országok számára. A V-4-ek ezért támogatják az üvegházhatású gáz (ÜHG) kibocsátásától mentes atomenergiát és a nem hagyományos szénhidrogének (pl. palagáz) kitermelését. Az aláíró országok fenntartják jogukat saját energiamixük nemzeti sajátosságukhoz és a környezetvédelmi szempontokhoz igazodó meghatározására.

A felek megerősítették egyetértésüket a V-4 Gázpiaci Integrációs Fórum (V-4 Gas Forum) céljaiban, tevékenységi területében és szervezeti felépítésében. A kormányfők szükségesnek tartják a palagáz európai kitermelését. Közös érdeket szolgálna megkönnyíteni az olcsó amerikai palagáz kelet-közép-európai exportját.²²

Korábban, 2013. október 14-én, a visegrádi kormányfők Budapesten,²³ már kiálltak a nukleáris energia felhasználása mellett. „Magyarország, Csehország, Lengyelország és Szlovákia támogatják a nukleáris energiafelhasználást, amelyet nem tud mellőzni az európai gazdaság”.

Közösen kell fellépni a gázellátás diverzifikálása érdekében és a nukleáris energia-termelés diszkriminálása ellen, valamint az atomerőművek működtetésében valamint

építésében. A szükséges illetőleg célszerű állami szerepvállalást az Európai Unióval el kell fogadtatni.

A visegrádi országok érdekérvényesítésének fontos eszköze lehet, ha politikusi pozíciókat szereznek az Európai Uniót irányító bürokráciában. Magyarország részéről az energetikáért felelős biztosi pozíció megszerzése lehet az elérendő cél. A 2014. évi uniós parlamenti választások utáni személyi átrendeződés ehhez lehetőséget kínál. Az erre vonatkozó előkészítő munkát haladéktalanul meg kell kezdeni.

Energiatakarékosság. Az energiatakarékosság az energiabiztonság növelésének fontos eszköze. Alapvető cél az energiaellátás veszteségeinek csökkentése, az energiaszolgáltatás hatásfokának növelése. A legnagyobb megtakarítás az energia-termelésben és -átalakításban érhető el, ezért kulcskérdés a villany- és hőtermelés, ilyen célú befolyásolása. A lehetséges kormányintézkedés: minimális fajlagos energetikai hatékonysági mutatók meghatározása és törvényi előírása illetőleg szankcionálása az energiatermelésben és -átalakításban.

A másik nagy területe a takarékoskodásnak az energiafelhasználási veszteségek csökkentése, vagyis a „felhasználási hatásfok” növelése. Ide tartozik az épületenergetika is. A fogyasztói energia-megtakarítást szolgálhatják a háztartási készülékek hatóságilag előírt energiafogyasztási mutatói, illetve azok betartatása. Általánosságban nem az energiatermelést, hanem a hatékonyabb energiafelhasználást kell támogatni.

Fogyasztói magatartás befolyásolása. Ennek egyik lehetősége az energiatakarékos fogyasztói tudat kialakítása és fejlesztése, amelyet az EU „Intelligent Energy Europe” programja is támogat. Ezt a szempontot az oktatásban is figyelembe kell venni. A másik lehetőség az ún. fogyasztói oldali befolyásolás, a DSM (Demand Side Management), amely a fogyasztói szokások befolyásolásával, pl. a villanyfogyasztás célszerű áttérítésével, befolyásolásával ér el közösségi szinten energia/költség megtakarítást. Ezeknek a módszereknek az alkalmazásában a piaci szereplők és fogyasztók érdekeltsége nem egységes. A lehetőségek kihasználása tudatos állami beavatkozással, ismeretterjesztéssel motiválható.

Gázellátás

A legnagyobb részarányú primer energiahordozó a földgáz, mely több szempontból meghatározó jelentőségű, amin, hosszú távon sem lehet változtatni. Az összes gázfelhasználásnak a felét a lakosság közvetlenül veszi igénybe, 25%-ából villany készül, 17%-a távfűtésbe, fűtőművekbe kerül. A felelős kormányzatnak arra kell törekedni, hogy ezen adottságoknak a figyelembevételével bővítse az energiapiaci szereplők mozgásterét, segítse a fogyasztók ellátását megbízhatóan és elfogadható áron rendelkezésre álló energiahordozóval. Ennek legfontosabb eszközei:

- A nagykereskedelmi gázpiac támogatása a forrás diverzifikáció, likviditás bővítés és regionális irányba történő fejlesztése révén. Ennek hatékony eszköze lehet a V-4 országok együttműködése, közös nemzetközi fellépése. Fontos a kereskedési platformok – lehetőleg regionális szintű – kiépítése.
- Állami tulajdon szerzés a stratégiai és ellátás biztonsági szempontból fontos infrastruktúra elemek és kulcs fontosságú piaci szereplők esetében.
- Az újonnan visszavásárolt vagyonelemekkel a már az energetikában működő állami tulajdont kell erősíteni.

- Új fogyasztói piacok létrejöttének támogatása, ha az összhangban van a nemzetstratégiával és az ország teherbíró képessége lehetővé teszi azt (pl.: közlekedési célú felhasználás)

A visszavásárolt gázpiaci infrastruktúra, valamint a hangsúlyos piaci jelenléte révén Magyarország fontos piaci központként működhet majd a kelet-közép európai régióban. A piaci jelenlétnek köszönhetően javulnak az ország ellátásában kulcsfontosságú gázkapacitás lekötési szerződések megkötése során az alku pozícióink.

Az állami MVM-Csoportnak jelentősen bővült a gázpiaci jelenléte, kiegészült a gáz nagykereskedelemmel is, ezáltal erősítve az állami befolyást ebben az energetikai szegmensben. Megindult a gázszolgáltatók visszavásárlása is. Ennek első lépéseként a Főgáz Zrt. többségi, eddig RWE-tulajdonú részvénytársaságja került az állami MVM Zrt.-hez.²⁴

Az állami energetikai társaságnak célszerű részt vállalnia a kis-gázfogyasztók ellátásában is.

Villamosenergia-ellátás

A fenti tapasztalatok és megállapítások fényében vizsgálva hazánk jövőbeli villamosenergia-ellátását, vegyes képet kapunk. A pillanatnyi helyzet stabilnak tűnik, a jelentkező gondok az ellátásban résztvevő társaságok szintjén megoldódnak. Mivel jelentős az állami tulajdon részaránya az ellátó rendszerben a társadalom-politikai célokat is szolgálni tudja az iparág. A helyzet pozitívumai:

- Jól működő, több országra kiterjedő nagykereskedelmi piac része vagyunk.
- Az ellátás biztonsága és minősége megfelel a több évtizedes gyakorlatnak.
- A megújuló energia termelő források nagysága, de főleg összetétele még elviselhető a hazai villamos-energia rendszer üzembiztonsága szempontjából.
- A viszonylag jól kiépült átviteli hálózatnak köszönhetően intenzív energiacsere zajlik a szomszédos szabályozási területekkel/országokkal.
- A határkeresztező kapcsolatok és a különféle piaci szegmensek lehetővé teszik a gazdaságos import energiához való hozzájutást, mely egyre nagyobb részarányt ér el a hazai nagykereskedelmi piacon.

A villamos-energia iparágban a befektetési döntésektől a megvalósítás lezárásáig viszonylag hosszú időtartam telik el. Más szóval a piacra lépés nemcsak költséges, de időigényes is. A kialakult helyzet kockázatait, esetleges veszélyeit a jövőre vonatkozóan az alábbiak:

- A nagykereskedelmi árak szintje olyan alacsony, hogy az önmagában nem biztosítja semmilyen termelő berendezés beruházásának megtérülését, sőt általában nem nyújt fedezetet a komolyabb felújításokra, rekonstrukciókra sem. Számos erőmű rendelkezésre állása folyamatosan romlik.
- Hasonló gondok jelentkeznek más, szomszédos rendszerekben is, ami megkérdőjelezi a regionális piac jövőbeli likviditását, áttételesen az importunk rendelkezésre állását is.
- Sem hazánkban, sem a környező országokban még nem működik semmilyen formája a termelői kapacitások rendelkezésre állásának ösztönzésére.

A hazai erőműépítés elkerülhetetlen szükségszerűséggé vált.

Lehetséges megoldások. A kapacitáshelyzet értékelésénél látni kell, hogy a magas gázárak, a gazdasági válság és a megújulók támogatása miatt meglévő gáztüzelésű erőmű kapacitások kihasználatlanul állnak. A megújulók támogatási rendszere ebből a szempontból is tarthatatlan. A gázárak vélhetően csökkenni fognak, amelyet támogat a gázellátás nemzeti ellenőrzés alá kerülése. Reményeink szerint ezen okok miatt a ma „versenyképtelen” blokkok ismét szerepet kapnak, ami javíthatja a kapacitáshelyzetet.

Bármilyen beavatkozás a piaci struktúra jelenlegi állapotába tartósan csak az EU joganyaggal összhangban és a regionális piac részét képező környező országokkal egyeztetve lehetséges. Ez a négy ország és a regionális piachoz kapcsolódó egyéb területek villamos-energia ellátása olyan mértékben egymásra utalt, hogy más megoldás nincs. Ennek kerete lehet a V-4 országok már megkezdődött együttműködése.

Paksi bővítés. Hazánk számára nagy lehetőség a Pakson lévő erőmű tovább üzemeltetése és bővítése. Ráadásul – mivel az EU Bizottság megnyilvánulásai nem diszkriminálják a nukleáris energiát – a bővítés tekinthető hatékony dekarbonizációs eszköznek is. Ennek támogatása elvileg nem utasítható el. Ha ilyen szempontból értékeljük a bővítést, az kifejezetten előnyösnek mutatkozik. Fajlagos beruházási költsége – az irodalmi adatok szerint – valószínűleg kb. 50%-al magasabb lesz ugyan, mint az MCST-ben (Megújuló Cselekvési Terv) szereplő összes beruházás, melynek kapacitása összemérhető egy tervezett paksi blokk nagyságával, de járulékos költségei (METÁR kassza és rendszerszabályozási többlet) látványosan nagyobbak és kb. csak fele akkora éves villamos-energia termelésre képes, mint az atomerőmű bővítésének egy blokkja.

Magyarország XXI. századi energiaellátásában, hazánk adottságait figyelembe véve, a nukleáris alapú villanytermelés nem nélkülözhető, mert az energetika legfontosabb alapkövetelményeinek leginkább az felel meg.

- Az üzemanyag többirányú beszerezhetősége és tárolhatósága egyértelműen növeli az ellátásbiztonságot, csökkenti az import energiától való függést.
- Az atomerőmű villanytermelése nem okoz üvegházhatású gázkibocsátást, segíti a klímavédelmet.
- A termelési költség struktúrája az energia piacra jutás szempontjából kedvező.
- A korszerű műszaki megoldások lehetővé teszik a rendszer szabályozási piacon való hatékony részvételt is.
- A termelt villany élettartamra vetített átlagára, a rendkívül hosszú élettartam, és a teljes önköltségen belül az üzemanyagköltség kisebb hányada miatt, más megoldásokhoz viszonyítva, kedvező.
- Magyarországon megvan a nukleáris energiatermeléshez szükséges magas szintű szakmai és biztonsági kultúra.

A nemzetközi nagykereskedelmi villany piac és Magyarország helyzetét figyelembe véve az atomerőmű építése pénzpiaci kölcsön helyett csak államilag garantált kedvező külföldi kölcsönrel valósítható meg.

2014. január 14-én orosz-magyar kormányközi megállapodás született a paksi atomerőmű bővítéséről.²⁵ A fenti feltételeknek mindenben megfelel az aláírt megállapodás a két új egyenként 1-1,2 GW kapacitású paksi atomerőmű blokk létesítésére. A 10-12

milliárd eurós beruházáshoz Oroszország államközi hitelt biztosít. A hiányzó forrást önerőből kell majd biztosítani Magyarországnak. Az első új blokk 2023-ban kezdhet működni, az erőmű pedig magyar állami tulajdonban marad.

A kormány tájékoztatóján elhangzott, hogy az erőmű bővítéséhez biztosítandó orosz államközi hitel költsége nem épül majd be a Pakson megtermelt áram árába, a hitel visszafizetéséért a teljes magyar költségvetés vállal garanciát, nem pedig az MVM, melyen keresztül tulajdonosa az állam a paksi atomerőműnek. Ezzel elérhető lesz, hogy további 60 évre ez az erőmű biztosítsa a legolcsóbban az áramot. A paksi atomerőmű nélkül a magyar gazdaság nem tud versenyképesen működni - jelentette ki Orbán Viktor miniszterelnök. *„Paks nélkül a rezsicsökkentésnek sincs gazdasági alapja, márpedig a kormány célja az, hogy a Magyarországon felhasznált energia minél nagyobb része hazai termelésű legyen, így mind a háztartásoknak, mind a gazdaságot működtető vállalatoknak olcsó áramot biztosítsanak”.*²⁶

Az Európai Unió együttműködés szempontjából fontos, hogy az új blokkokkal kapcsolatos szándékot a magyar kormány előzetesen megküldte Brüsszelnek, amely nem emelt vétőt velük szemben. Az egyezmény a magyar nemzeti energiapolitika fontos sikere.

A most nyilvánosságra került megállapodás mellett még több témában tovább folynak a tárgyalások. Így többek között arról is tárgyalnak, hogy a fűtőelem beszállítást olyan konstrukcióban biztosítsa az orosz partner, hogy ennek részeként visszaveszik a kiegészítő fűtőelemeket.

*Üdvözljük a Magyarország és Oroszország között az 1966 óta fennálló nukleáris együttműködés meghosszabbítását, a Paksi Atomerőmű bővítéséről kötött kormányközi megállapodást, a kapcsolódó finanszírozási megállapodást, a 40%-os magyar beszállítási részarányt.*²⁷

A korszerű gáztüzelésű erőművek. A jelen piaci viszonyok között a XXI. századi technikával megépült legkorszerűbb gáztüzelésű erőművek sem képesek versenyszerű körülmények között piaci részesedéshez jutni, kiszorulnak az ellátási láncból. A piaci viszonyok változásával (gázárak várható csökkenése, remélt villanypiaci árnövekedés) a helyzet változhat, de a közeljövőben csak speciális piaci szerep és különleges finanszírozás esetén van esély korlátozott mértékű fejlesztésükre.

Lignit. A Mátrai Erőmű Zrt. közel 1000 MW-os kapacitásával, 6,5 TWh/év villamos energia termelésével jelenleg Magyarország második legnagyobb áramtermelője, termelői működési engedélye 2025. december 31-ig hatályos. Az erőművet kiszolgáló bányák (Visonta, Bükkábrány) élettartama változatlan termelési volumen mellett több mint 60 év. Az erőmű fejlesztése 2008-ban napirenden volt különös tekintettel a főberendezések fokozatos avulására, rendelkezésre állásuk folyamatos romlására.²⁸

Magyarországon a lignit az egyetlen, számottevő mennyiségben rendelkezésre álló, hazai kitermelésű energiahordozó, amelynek felhasználása ezért az energiaellátás biztonsága szempontjából is fontos. Az új blokk építése ezért nemzeti érdek. A hazai energiahordozóval megtermelt villamos energia ára alapvetően nem a világpiaci árak mozgásától, hanem a kitermelés költségeitől függ, így hosszú távon is stabil, amiből fakadóan stabil villamosenergia-termelési önköltség biztosítható. A tervezett fejlesztés

tés a virtuális „környezetvédelmi mumus”, a CO2 kvóták miatt vált „gazdaságtalan-ná”.

A hazai lignitbázisra épülő erőműfejlesztés lehetőségét napirenden kell tartani és kedvezőbb finanszírozási, piaci viszonyok esetén meg kell valósítani.

Bízató fejlemény, hogy a kormány a Nemzeti Energiastratégiában rögzített megfontolásokkal összhangban a lignit felhasználás hosszabb távú fennmaradásával számol – közölte a parlament honlapján a nemzeti fejlesztési miniszter.²⁹

Átviteli hálózat. A villamosenergia-ellátás alapstruktúrája. Hogy a nemzeti tulajdon milyen fontos és milyen hasznos, azt jól szemlélteti a máig nemzeti tulajdonban maradt nagyfeszültségű átviteli hálózat fejlesztése és világszínvonalú állapota. Erről a sikertörténetről szakmailag hitelesen és közérthetően számolt be a MAVIR kiadásában megjelent dokumentum,³⁰ amely meggyőzően dokumentálja, hogy a nemzeti tulajdon talaján eredményesen lehet szolgálni a közösség valódi érdekeit. Az elmúlt 15 év alatt egyetlen számottevő üzemzavar sem volt a hazai rendszerben, miközben a világon és Európában több jelentős rendszer üzemzavar bénította meg hosszabb-rövidebb időre az életet. Mindezek a generális felújítási és korszerűsítési munkák az ellátás zavartatása nélkül történtek meg.

Az átviteli hálózat fejlesztését, korszerűsítését elsősorban a hazai igények biztonságos kielégítése valamint a piaci lehetőségek kihasználása érdekében, a MAVIR koncepciója szerint kell folytatni.

Általában nem kap megfelelő méltatást, hogy ezeknek a fejlesztéseknek is köszönhetően az MVM-OVIT Zrt.³¹ több mint hat évtizedes hagyományai alapján, kiértelt és elkötelezett szakma-filozófiájának megfelelően, vállalkozóként folyamatosan fejlődve az energetikai ipar megbízható, versenyképes és magas szakmai színvonalú közreműködője, alkotó részese volt és maradt. Nemcsak a hazai, de nemzetközi hálózat-építésben is egyre jelentősebb szerepet játszik miközben profilját folyamatosan bővíti.

Az MVM-OVIT Zrt. mint a hazai villamos-energia ellátás része szaktudásával, tapasztalataival, eredményeivel és fejlesztési kapacitásaival nemzeti értéket képvisel, amit őrizni, védeni és fejleszteni kell.

Rendszerszabályozás. Már ma is, de a közeljövőben még fontosabb kérdés lesz, hiszen a mértéktelen európai megújuló bázisú villanyfejlesztés működésképtelenné teheti a villamos energia rendszereket új szabályozási/tárolási lehetőségek nélkül. A jelenlegi piac kínálati jellegének csökkenésével, a „szabályozó energia” meglévő vásárlási lehetőségeinek beszűkülésével, szembe kell nézni ezzel a problémával is. A szóba jöhető berendezések további beruházási kötelezettségekkel - és hatalmas költségekkel - terhelik a megújuló energiák fejlesztését és növelik a villamos energia árat. Megtérülésük ugyanakkor roppant kétséges. Beruházásuk súlyos kockázatokkal terhelt.

A villamos energia tárolók a rendszer szabályozási piac élénkítésében, vagy nagyobb mennyiségű megújuló energia bázisú villamos energia termelő kapacitás rendszerbe állításánál akkor segíthetnek, ha a kockázatok külső erőforrások (visegrádi összefogás, EU támogatás) igénybevételel kezelhetők.

Bős-Nagymaros. Egyelőre még mindig sokakat foglalkoztató magyar „tabutéma”. Az Energiapolitika 2000 Társulat kerülte ezt a témát, mert nem igazán energetikai, hanem hidrológiai helyzetünkből adódó, igen komplex, az ország hosszú távú jövőjét befolyásoló kérdés. Sajnos, különös tekintettel az előzményekre, alkalmas a társadalom megosztására, a figyelem elterelésére, könnyebben megoldható, aktuális energetikai kérdésekről.

Álláspontunk alátámasztására két klasszikust idézünk. Mosonyi Emil: *„Vitathatatlan, hogy a magyar Duna-szakasz hajózhatóságának érdekében vízlépcsőket kell építeni! Nem szükséges a nagy duzzasztási magasság, hiszen a hajózás biztosítása a cél, nem a villamos-energia termelés.”*³² Lévai András: *„Jómagam — a vízlépcsőrendszer egy része, az energetikai hasznosítás képviselőjeként — bevallom, hogy a kezdeti, a létesítés őst, a Visegrádi vízerőmű megvalósítását javasoló terveket kezdettől fogva elleneztem.”*

A BNV hazánkban a rendszerváltozás, Szlovákiában a nemzetállam születésének szimbóluma, függetlenül attól, hogy ez utólag hogyan ítéltetik meg. A szimbólumok harca nem energetikai kérdés.³³ Megtapasztaltuk, hogy az uniós csatlakozás ebben a témában sem hozott eddig semmiféle könnyebbséget. Jól bizonyítja ezt az EU Duna Régió Stratégiájának (DRS) 2011. évi kudarca.³⁴ A politikai rangra emelt környezetvédelem a közvélemény tudatos félrevezetése mellett a neoliberális politika legfőbb szállás csinálója lett. A folyamatot támogatták a rendszerváltozás utáni legfőbb közjogi méltóságok is. Jellemző Sólyom László köztársasági elnök egyik „zöldpárti” megnyilatkozása: *„Sajnálkozással kell konstatálnom, hogy Magyarországon további erőműveket építenek, ahelyett, hogy az energiahatékonyságra és a takarékosagra koncentrálnának.”*³⁵

A Lévai professzor 2000-ben megjelent könyvének előszavából, ahonnan a fenti idézet is való, a jegyzetek között tanulságos hosszabb részletet³⁶ is közlünk. Az itt idézett messzire tekintő gondolatok mentén lehetséges a kölcsönösen előnyös menekülés ebből a csapdából. Közép-kelet európai összefogással, amelynek meg kell teremtenie a politikai feltételeit. Meg kell szerezni az Európai Unió támogatását, mert saját erőből ez nem megoldható. Ez is a következő generációkra váró feladat.

A Duna-hasznosítás kérdését távlati feladatként, a közép-kelet európai összefogás kertében, a témának EU szintre emelésével kell napirenden tartani.

Távfűtés

Épületenergetika. A lakóépületek igen jelentős energiafogyasztók. Az ország földgáz felhasználásának mintegy 44%-a, a teljes hazai energiafelhasználás mintegy 15 %-a épületfűtés, és kb. 5 % a távfűtés. Az épületek energiafogyasztásának mérséklése tehát fontos célkitűzés, de nem szabad hatását túlértékelni.

A hőszigetelés hatékonyságát leghelyesebb az új épületek létesítésekor, és szerkezetileg szükséges felújításakor megkövetelni. A hőszigetelés korszerűsítése önmagában csak igen hosszú idő alatt megtérülő beruházás, ritkán lehet gazdaságos. A panelprogram tehát fontos, de a távfűtés alapproblémáit nem oldja meg.

Ezen a területen a fogyasztói energia megtakarítás alapproblémája: a jómódú fogyasztókat nem érdekli az energiaszámla, többségükben nem hajlandók takarékosági erőfeszítéseket tenni, a szegény fogyasztóknak viszont nincsenek eszközeik pótlólagos befektetésekre. Ugyanakkor a megtérülési idő hosszú. Az épületek energiatanúsítási rendszere hosszabb távon segíti a fogyasztói energia megtakarítást. Ha

már - a pénztárcánktól függően - mindenképpen elszánjuk magunkat, akkor első lépésben a kazánok cseréjét végezzük el. Ez töredéke az ablakcserének és a hőszigetelésnek, de jelentős hatékonyság javulással és gázfelhasználás csökkenéssel párosul.

Az államnak ezért ezt a területet – az uniós támogatásokat is figyelembe véve – megfelelő programokkal kiemelten kell támogatni.

A panelprogram harmadik etapját hirdette meg 2013 decemberében a nemzeti fejlesztési miniszter.³⁷ A 2014–2020 közötti fejlesztési időszakra tervezett Panel III. programban az ambiciózus tervek szerint 380 ezer panellakás energetikai korszerűsítése kezdődhet meg. Az évekig forráshiány miatt gyakorlatilag álló Panel I–II. programokkal együtt a miniszter szerint így a teljes, 700 ezer lakást jelentő állomány válhat energiatakarékossá a következő hat évben. A program nemrégiben lezárt második felvonásában 320 ezer panellakás energetikai felújítását végezték el, a Panel III. előkészítése ezt követően, novemberben indult el, az első pályázat pedig a bejelentés szerint 2014. februárra várható. A forrásokat továbbra is uniós keretből, a széndioxidkvóta-bevételekből (Zöld Finanszírozási Rendszer) biztosítják, illetve a tervek szerint 2014 második felétől a Környezet és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP) energetikai célú pályázati forrásainak igénybevételére is lehetőség nyílik.

A távfűtés szociálpolitikai képződmény. A hazai távfűtés a szociális ellátó rendszerek részeként a házgári lakásépítésekhez kapcsolódva földgáz bázison alakult ki. A hőforrások és a lakások hőszigetelése és fűtési berendezései energetikailag nem voltak hatékonyak. A cél a nagy lakásmennyiség létrehozása volt. A távfűtés elsősorban szociálpolitikai képződményként jött létre. Ezt a rendszert belehelyezni úgymond a piaci viszonyok közé, amint ez nálunk történt, azzal a következménnyel járt, ami most van.

Drága, kerülő úton jutottunk vissza a „piaci viszonyokra” való áttérés kapcsán korábban megszüntetett állami dotációhoz. Előbb a kapcsolt energiatermelés kampányszerű támogatása fedte el a valódi helyzetet, majd ennek csökkentése után egyértelművé vált, hogy a rendszer változatlanul csak állami támogatással üzemeltethető. Az egyébként helyes hatósági ármegállapítás bevezetése csak ennek lebonyolítását biztosítja.

A távfűtési piac működésképtelen.

A távfűtés szükségszerű fenntartására nincsenek „piaci-típusú” megoldások, csak összetársadalmi szolidaritással működtethető. Tudomásul kell venni, hogy a lakosság 20 százaléka ilyen otthonokban él, ennek fenntartása közös társadalmi érdekünk. A távfűtés energiahordozója alapvetően a földgáz marad. Az ehhez szükséges társadalmi szolidaritást az államnak kell kikényszeríteni.

A tüzelőanyag váltás (pld. megújulókra) csak a meglévő infrastruktúra felhasználásával, részlegesen képzelhető el. A geotermia bekapcsolása esetenként és korlátozottan lehetséges. A hőszivattyúk működéséhez villamos energiára van szükség. Ezért a fajlagosan nagy beruházási költsége mellett, a drága villamos energia súlyos korlátja az elterjedésének. Csak jelentős beruházási és működési támogatással életképes.

Kapcsolt energiatermelés.³⁸ A kapcsolt energiatermelést hazai és EU szinten egyaránt ma már általában pozitívan ítélik meg. A kedvező vélemény viszont gyakran csak szólamokban nyilvánul meg, és gyakran lobbyérdekek épülnek rá. A kapcsolt energiatermelés érzékeny megoldás, hatékonyságát befolyásolja az alkalmazott műszaki megoldás, a felhasznált primerenergia és a hasznos hőigény³⁹. A hőigény szerepét két okból is hangsúlyozni kell: egyrészt a kapcsolt energiatermelés meghatározó alapja a hasznos hőigény, másrészt a fogyasztói energiatakarékosság következtében jelentősen csökken a hasznos hőigény és a kapcsolt hőtermelés. A távfűtés két esetben lehet hatékony és gazdaságos. Egyrészt akkor, ha az egyedi fűtéshez képest jobb hatásfokkal és olcsóbb primerenergia-felhasználással biztosítja a település hőellátását. Másrészt akkor, ha a távhőt nagyhatékonyságú kapcsolt energiatermelés állítja elő.

Integrált távhőtulajdon. A nagy hazai távfűtések többségének sajátossága, hogy a kapcsolt hőtermelést és a távhőszolgáltatást más-más vállalat végezte, végzi. A kapcsolt energiatermelés két terméke közötti primerenergia- és költségfelosztás problematikáját súlyosbította a különböző *tulajdonosok eltérő érdeke*. Ha a fűtőerőmű a villamosenergia-rendszer része (tulajdona), akkor abban érdekelt, hogy a kapcsolt energiatermelés minden hasznát a termelt villamos energia kapja. Ha a fűtőerőmű önkormányzati tulajdonú, akkor az a természetes érdeke, hogy a kapcsolt energiatermelés hasznát a hőfogyasztók javára érvényesítse.

Az államnak elő kell segíteni, hogy teljes vertikumú önkormányzati (termelő és szolgáltató) távfűtő, sőt energiaszolgáltató társaságok jöjjenek létre. Ez biztosíthatja az ár-érzékeny, sérülékeny helyi hőfogyasztók részére a legalacsonyabb értékesítési árat. Támogatni kell, hogy az önkormányzatok a távhőtermelésben is tulajdonosi pozícióba jussanak, ami úgy lenne elérhető, ha a privatizált, külföldi tulajdonú hőtermelő társaságokat (erőműveket) az önkormányzatok, állami támogatással, meg- illetve visszavásárolják.

A távfűtés ára. A távfűtési fogyasztók védelmének legfontosabb eleme a teljes körű költségalapú, hatósági ármegállapítás és az ehhez kapcsolódó hatékony költségellenőrzés.

A távfűtési díjak hatósági ármegállapítása helyes lépés volt, de a fűtőerőművek önkormányzati tulajdonba kerülése után az azokban termelt villany árát is hatóságilag kell megállapítani. Ezzel a költségmegosztás kérdése megoldódik, a kapcsolt energiatermelés haszna a hőfogyasztóknál érvényesül. A meglévő távfűtési rendszereket normatív hatékonysági kritériumok alapján minősíteni kell, a gazdaságilag életképtelen rendszereket át kell alakítani.

Támogatások. A rendszerváltást követő privatizáció talaján létrejött energiapiac nem oldotta meg a kapcsolt energiatermelés termékei közötti primerenergia- és költségmegosztás problémáját, inkább újabbakkal terhelte. A hatékony energiaellátást (pl. a kapcsolt energiatermelést és a megújuló energiák használatát) indokolt szabályozni és támogatással ösztönözni. Ezt a célt szolgálta a KÁT (korábban KÁP) rendszer, amely alapelveiben és gyakorlatában egyaránt elhibázottnak bizonyult. A KÁT rendszer alapelvét azért lehet bírálni, mert a megújuló forrásokból és a kapcsoltan energiatermelésből a villamos energiát részesíti támogatásban, és a támogatás alapját is a villamosenergia-termelésben teremti meg. A támogatás célját az elért energiamegtakarításhoz és környezet szennyezés-csökkentéshez, illetve annak elősegítőjé-

hez kellett volna kötni. Ugyanakkor a hatékony kapcsolt energiatermelés létesítését indokolt ösztönözni, de a már megvalósított hatékony termelés nem szorulhat folyamatos támogatásra. Sajnos a rendszer a meglévők fenntartását támogatta, a nagyhatékonyságú kapcsolt energiatermelést is, s a támogatás nagy része a külföldi tulajdonú termelőkhez került extraprofit formában.

A KÁT rendszert jelen formájában indokolt teljesen megszüntetni, s az energia-megtakarításokat és a megújuló energiák hasznosítását célzó fejlesztéseket új, helyes elvekre épülő támogatási rendszerrel kellene ösztönözni. A kapcsolt energiatermelés csak a hasznos hőigény bázisán, a hőfogyasztók érdekeinek figyelembevételével tartandó fenn és fejlesztendő, ha az azt megvalósító fűtőerőművek korszerűek és energiatakarékosak.

Szociális bér lakások. Az energiaszegénység nagy részben a városi lakótelepek közmű szolgáltatásait igénybevevő, amúgy is szegény lakók körére jellemző. Az ő szociálisan indokolt támogatásukat az egyes közszolgáltatások ártámogatása helyett, az önkormányzat tulajdonában lévő, „szociális bér lakás” támogatást tartalmazó kedvezményes lakbérben lehetne érvényesíteni. A „lakbér”, a lakásbérlet díja mellett, egy minimál-komfortú közműszolgáltatás díját is tartalmazná. Ennek szükségessége megjelent a kormányzati retorikában, a kormány/önkormányzat tervezett új munkamegosztása segítheti ezt a folyamatot.

Közlekedés energetika

Közlekedésfejlesztés. A személy- és az áruszállítás területén is megkezdődött a közösségi érdekek érvényesítése. A kerékpározás támogatása, a közösségi városi közlekedés előtérbe kerülése, a vasúti közlekedés fejlesztése azok a kezdeti eredmények, amelyekre alapozni lehet.

A jövő fontos feladata megvizsgálni a közlekedés energiahordozó összetételének lehetséges módosításait: azok gazdaságosságát, kihatását a környezet állapotára, az energia stratégiában kitűzött célok támogatása szempontjából. Vizsgálandó témák lehetnek: gázüzemű tömegközlekedési járművek elterjesztése, nap és szélenergia integrálása az energia rendszerbe a villamos-energia rendszer megkerülésével, közvetlenül jármű akkumulátorok töltésére felhasználva.

A közúti, a vasúti és a vízi közlekedést egyaránt felölelő olyan közlekedésfejlesztési stratégiát kell kidolgozni és megvalósítani, amelynek egyik domináns eleme a közlekedési ágazaton belüli közösségi érdekű energiagazdálkodás elérésére való törekvés, támogatva a Nemzeti Energiastratégiát.

Közszolgáltatások

Ambivalens helyzet alakult ki az utóbbi években. Mivel a nagy erővel támogatott piaci viszonyok terjesztése csak részleges eredményekkel járt és talán a legérzékenyebb ponton, a végfelhasználói árak alakulásában nem sikerült elérni a kívánt célt, az Európai Unió szabályozás némiképp felpuhult és nagyobb teret engedett a régi „bevált” központi árszabályozásnak. Az Európai Unió jogrendje bevezette az ún. „egyetemes szolgáltatás”-t, melyet a vonatkozó direktívák úgy határoznak meg, hogy az egy olyan piaci szolgáltatás, melynek keretében az arra lehetőséget kapott fogyasztók speciális körülmények mellett speciális minőségű villamos-energia ellátásban részesülnek speciális áron.⁴⁰ Ez lehetőséget biztosított arra, hogy ezen a szűk részen keresztül az állam megkezdje az energia végfogyasztók helyzetének javítását.

A tulajdon szerepe. 2010-re már társadalmi méreteken is nyilvánvalóvá vált, hogy a rendszerváltáskor számunkra ajánlott, sőt ösztönzött út: zsákutca. Módosításához az állam gazdaságpolitikai mozgásterének növelése vált szükségessé. Az EU-bürokrácia működésével és terebélyesedésével világossá vált, hogy a fogyasztók védelme csupán szabályozási eszközökkel az energiaszolgáltatásban sem oldható meg a minimálisan elvárható szinten. A piacgazdasági viszonyok tiszteletben tartása mellett az állami, közösségi tulajdonosi jelenlét legalább részleges helyreállítása megkerülhetetlenné vált. Ennek egyik fontos eleme a közszolgáltatások elhibázott privatizációjának korrigálása, az energetika magánosításának lehető, részleges visszafordítása. Egyúttal az ezen a területen kialakult energiaszegénység mérséklése. Ez valóban szabadságharc, sajnos megint a túlerővel szemben.

Az anyagi feltételektől függően tovább kell folytatni az alapvető jelentőségű közműrendszerek visszavásárlását. A közösségi/állami közművagyon körét és működtetésének szabályait a vagyontörvényben, az energiatörvényben és a közműtörvényben kell szabályozni.

Az állam lehet jó tulajdonos. Az energiaipari privatizáció egyik liberális jelszava volt, hogy „az állam nem jó tulajdonos”. Az állítás értékeléséhez előzetesen el kell dönteni, hogy mit jelent a „jó” ebben az esetben. Ha a „jóság” mércéje a profit maximalizálás, akkor valóban nem jó, mert nem feltétlenül erre törekszik. Mindenesetre a hazai villamos-energia iparban az állami tulajdon jó állapotban van, az energia ellátás megfelelő, a társaságok nem mentek csődbe az elmúlt húsz év alatt és még komoly fejlesztések is voltak. Nehéz a magyar államra rásütni a rossz tulajdonos bélyegét.

Nonprofit közszolgáltatás. A tulajdonos állam eldöntheti a tulajdon működtetésének közérdekű célját, ami például a rendszer indokolt költségeinek megtérülését biztosító, legolcsóbb szolgáltatás. Vagyis kimondhatja, hogy az energiaszolgáltatás nem vállalkozói tevékenység. Ez a nonprofit működtetés lényege. Ezért fontos a tulajdonosi rendelkezési jog minél nagyobb arányú visszaszerzése a közszolgáltatások területén. Egy cég részvényesei megkövetelik a vállalkozástól a hasznot. A jó kormányok a lakosság, esetünkben a tízmillió magyar részvényes érdekét képviselik.

A 2014. évi választások után a következő magyar kormánynak választ kell adnia arra a kérdésre, hogy milyen eszközökkel tudjuk levinni az Amerikai Egyesült Államok energiaárszintjére a mi magyar energiaárszintet.⁴¹

Energiatörvény.⁴² Az ágazati (gáz-, villamos energia- és távfűtési) törvényeket csak az általános energiatörvény elfogadása után kell megalkotni, illetve a jelenlegieket gyökeresen átdolgozni. Ezekben csak az ágazatok specifikus kérdéseit kell szabályozni, arra törekedve, hogy minél kevesebb alacsonyabb rendű jogszabályra legyen szükség. E törvényhez kapcsolódik a „közszolgáltatások alkotmánya”, a közszolgáltatási törvény, amely az energetika mellett valamennyi közszolgáltatásra vonatkozna.

A magyar energiapolitika alapjait egy általános energiatörvényben kell összefoglalni, amit már az 1993. évi OGY határozat is előírt. Ebben kell meghatározni az állam ellátás-biztonsági felelősségét, szerepvállalási területeit, az energetika állami intézmény rendszerét, az állami hatóságok jogosítványait és kötelezettségeit, a káros monopóliumok kialakulását megakadályozó szabályokat.

Közzolgáltatási törvény. Naponta tapasztalható sajnálatos tény, hogy a fogyasztók kiszolgáltatottak a „közműszolgáltatók” erőfölényének. A mai privát közműszolgáltatóknak csak a nevében maradt meg a közmű szó, tevékenységük azonban nem a közérdek szolgálata, hanem a profitszerzés, miközben nincs ellátási felelősségük. Valódi fogyasztóvédelem pedig nincs.

Az elmúlt négy évben alapvető változás ment végbe a fogyasztóvédelemben: a fogyasztói jogok védelme bekerült az alaptörvénybe⁴³. A közzolgáltatásokról a rezsi-csökkentés kapcsán már eddig hozott törvények hiánypótlók. A közzolgáltatások nonprofit jellegének kimondása mellett több olyan fogyasztóvédelmi intézkedést tartalmaznak, amelyeket a liberális villany és gáztörvények szüntettek meg. (Ügyfélszolgálati irodák, óraleolvasás, számlázás, kikapcsolás, szolgáltatók szankcionálása.)

Évek óta javasoljuk egy közzolgáltatási törvényben szabályozott, a költségvetés által finanszírozott, háromoldalú (szolgáltató, fogyasztó, állam) független fogyasztóvédelmi szervezet felállítását és működtetését.⁴⁴ Ennek ugyanis komoly költségei vannak. Olyan bonyolult rendszerek alakultak ki, amelyekben a szolgáltatókkal csak megfelelő szakmai és jogi felkészültségű fogyasztói oldal lehet eredményes tárgyalópartner. Jó szándékú nyugdíjasokból álló, szegény civil szervezetek nem tudják a szükséges szakértelmet megvásárolni. E tevékenység során alapvető követelmény a nyilvánosság biztosítása és az energetikai információkhoz való szabad hozzáférés.

A kormány által már kilátásba helyezett közzolgáltatási törvényben valamennyi közzolgáltatásra kiterjedően szabályozni kell az energia közzolgáltatások általános jellemzőit, azoknak állami garanciáit, az energetikai fogyasztóvédelem szabályait.

Nemzeti energetikai társaság. A rendszerváltozás után az energetikában nemzeti tulajdonban csak a Paksi Atomerőmű, a nagyfeszültségű alaphálózat és a rendszerirányítás maradt. Ez a maradék, s a benne megtestesülő szakmai tudás lett az MVM, amely egyúttal a teljes magyar nemzeti energetika maradéka is. Ha ezt a liberálisok szándéka szerint szétverték volna, akkor végleg megszűnt volna a magyar energetika, annak minden következményével együtt. Alapkérdéssé vált a stratégiai jelentőségű MVM-nek széleskörű társadalmi összefogással történő megvédése.⁴⁵ A villamos energia iparág sok erénye közül kiemelkedik a szolidaritás. A szakmai és iparági közvélemény hatásos akciói⁴⁶ nyomán ezt a pártpolitikai érdekek felett álló össznemzeti érdeket, a politikai erők döntő többsége is felismerte. 2006-tól a vezető parlamenti pártok között egyetértés kezdett kialakulni a nemzeti villamos társaság szükségességét és szerepét illetően. Több mint egy évtizedes követelésünk volt a nemzeti villamos társaság létrehozása. Most az energetikai tulajdon s ennek révén a közzolgáltatások visszaszerzése új bővített szervezeti formát is lehetővé tett. Kézenfekvő, hogy ennek magja az MVM legyen.

Az állami tulajdonú MVM tevékenysége a villamos energia mellett gázellátással bővülve egyre inkább nemzeti energiaszolgáltató jelleget vesz fel. Ez az integráció képezi az alapját a nemzeti energia közzolgáltatásnak.

A média nem beszél arról, hogy — a teljes háztartási fogyasztásra számítva — 2011-ben egy átlagos háztartás telefonra és más hírközlési szolgáltatásra 50 211 Ft-ot adott ki, miközben a villamos energiára 47 817 Ft-ot, de telefon-szegénységre senki sem panaszkodik.⁴⁷ Vagyis a hírközlési szolgáltatások is aránytalanul drágák, s ez csak úgy csökkenthető, ha ezen a területen is megjelenik a közösségi érdekű állami szolgáltató.

Helyes az a törekvés, hogy a legnagyobb nemzeti közszolgáltató társaság részt vállaljon a hírközlési szolgáltatásban is.

Fogyasztóvédelem

Rezsicsökkentés. Orbán Viktor miniszterelnök 2012 júliusában beszélt először a nonprofit energiaszolgáltatás lehetőségéről.⁴⁸ Bencsik János szerint^{49,50} a következő évtized egyik legnagyobb megoldandó társadalmi és gazdasági kérdéséről van szó, mert "a tőkés társaságok által gyakorolt természeti erőforrások feletti ellenőrzés mára oly mértékű monopolhelyzetet alakított ki, mely a tőke profitésége miatt nem teszi lehetővé a természeti és társadalmi (...) erőforrás gyarapító rendszerek megújulását. Úgy látja, hogy ez valóban háborúként is felfogható, mert a tőkeérdekeket a közjó érvényesülésének határáig vissza kell szorítani. Mindez rávilágít a probléma gyökerére: a kibontakozó globális erőforrásválság alapvetően formálja át az energiapiacokon az állam és a piac eddigi viszonyát".⁵¹

2013 elején indult a rezsicsökkentés. Akkor a gáz, az áram és a távhő ára mérséklődött tíz százalékkal az előző évi árakhoz képest. 2013. júliusban csökkentették a víz- és a csatornadíjat, a szennyvízszippantás és a szemétszállítás árát, és olcsóbb lett a palackos gáz, valamint a kéményseprés is. Novemberben pedig újra a gáz, az áram és a távhő ára csökkent, ezúttal 11,1%-kal, vagyis év végétől összesen 20%-kal lett olcsóbb a gáz, a távhő és az áram. Ezzel az öt évvel ezelőtti szintre mérséklődtek az árak. 2013. december közepén Orbán Viktor miniszterelnök jelentette be, hogy a Fidesz dolgozik a harmadik rezsicsökkentésen.⁵² Tartósan fenntartható rendszerré kell tenni a rezsicsökkentést. Az árcsökkentés mellett ennek része az energiaszolgáltatók szabályozása és az energiahatékony beruházások elősegítése.⁵³

Érdemesnek látszik az energiaprivatizáció óta történtek felelevenítése, mert segítheti a tisztánlátást. A közszolgáltatások bajának gyökere az energetikai privatizáció megvalósult formája. A villamos-energia iparban az állami tulajdonban maradt cégek: MVM és a Paksi Atomerőmű nem kapták meg az aktuális jogrend szerint indokolt hatósági áremelést, csak a privatizált cégek. Ugyanakkor a privatizációs szerződésben „garantált” 8 % helyett, az erőművek nyeresége 25 %, az áramszolgáltatóké 20 % körül volt, miközben az MVM és Paks veszteségesé vált. Vagyis az állami szektor vagyonvesztéssel, végeredményben a költségvetésen keresztül finanszírozta a tulajdonosi pozícióba került multik extraprofitját. Ennek következtében a befektetéseik azóta már kb. 3,5-szeresen megtérültek: az áramszolgáltatók 770 milliárd, a gázszolgáltatók 270 milliárd forint adózott eredményt, profitot realizáltak.

Az érvelés szerint ebből a „luxusprofitból” vett most vissza a kormány a „rezsicsökkentéssel”. A rezsicsökkentés tehát egy nagyon szerény „jóvátétel” csupán. Különben is a szolgáltatóknak a mostani rezsicsökkentés után is még nagy jövedelmük maradt: a 2013. évi üzleti jelentések több tízmilliárdos osztalékról szólnak. Természetesen az érintetteknek ez az érvelés nem tetszik, nem fogadják el.

Az érintett cégek érthetően az országból való kivonulásával riogatnak. Kérdés, hogy fenyegetik-e az országot ellátási zavarok? Ezeket a rendszereket nem lehet elvinni. Ez egy elég fontos tényező. A kormány világossá tette, hogy a magyar állam, és a magyar állami vállalati kör visszavásárolná azokat a monopol területeket, amelyek működtetéséhez nem kell profitot elérni.

A rezsicsökkentés nem politikai, hanem elsősorban makrogazdasági kérdés és részben közösségi érdek. A közszolgáltatást végző cégek méltányos árainak kiszámítása pedig jól tervezett és elszámolt önköltségen alapul.⁵⁴ A rezsicsökkentést az energetikai árrendszer megreformálásával kell az energiapolitika részévé tenni.

Árrendszer. A gáz, a villany és a távfűtés területén az uniós szabályozás adta lehetőségeken belül bevezették a hatósági ármegállapítást. Először csak befagyasztották a fogyasztói energiaárakat, majd 2013. januárjától megkezdődött a rezsicsökkentés. Ezzel valamint a magán- és külföldi tulajdonú energiaszolgáltatók „megadóztatásával” az extraprofit egy részét visszajuttatták a fogyasztóknak.

A rezsicsökkentést az energetikai árrendszer megreformálásával kell az energiapolitika részévé tenni.

Szociális tarifák bevezetése. A szociális tarifa abból az egyszerű tényből indul ki, hogy egyrészt a társadalmilag minimálisan szükséges energia-igény jól definiálható, másrészt a családok energia fogyasztása elég jó arányosságot mutat vagyoni helyzetükkel. Vagyis a szegényebb családok kevesebbet fogyasztanak energiából is, de ha ezt nem tudják megfizetni, akkor kiesnek a szolgáltatásból és szinte azonnal a társadalomból is. Az így kialakuló „roncs társadalom” nemcsak erkölcsileg elfogadhatatlan, hanem gazdaságilag, szociológiailag is roppant veszélyes. A rászorulóknak a minimálisan szükséges energia igényüket számukra még elfogadható áron kapják, a hiányzó bevételt a többi fogyasztó fedezi saját fogyasztása arányában. A nagycsaládok, bár sajnos általában szegények, de viszonylag sokat fogyasztanak. Ezt a korrekciót viszonylag könnyen meg lehet oldani.

Erre a rendszerre akkor lehet a leginkább áttérni, amikor az átlagár is csökken, ami a rezsicsökkentéssel most bekövetkezett. A legnehezebb helyzetben élők még jobban járnak és a gazdagok meg kevésbé fizetnek többet. Ezzel a lehetőséggel élni kellene és ezzel ki kellene fogni azok vitorlájából is a szelet, akik azzal riogatják a népet, hogy megint a gazdagokat támogatják.

A társadalmi szolidaritást szociális tarifa alkalmazásával kell kikényszeríteni. A szolidaritás elvén működő „szociális tarifa” szerint az energia-szolgáltatások bizonyos fogyasztási szint alatt kedvezményesek, e felett pedig normál árat kell értük fizetni.

Támogatáspolitikai. Az energetikában szükség lehet különféle pénzügyi ösztönzésekre és támogatásokra. Ezek azonban többletterhet okoznak, vagy közvetlenül a fogyasztóknak, vagy áttételesen, az adókon keresztül, az egész társadalomnak. Meg kell akadályozni a támogatás profittá történő konvertálásának lehetőségét. A jelenlegi, gyakran lobbierdeket szolgáló, támogatási rendszer helyett közösségi érdekű, fogyasztóbarát támogatási rendszert kell kidolgozni.

Támogatások alkalmazása kizárólag a közjót szem előtt tartó, társadalom- és gazdaságpolitikai indokok alapján alkalmazható, a társadalom által elfogadott mértékben.

Az energetika szakmai infrastruktúrája

Energiastratégiai intézet. Az ipar, a közlekedés, a mezőgazdaság, a szolgáltatások és a háztartások energiaellátását egyaránt érintő komplex energetikai feladatok vizsgálatára és összehangolására a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium keretén belül, vagy annak felügyelete alatt állami energiastratégiai intézetet kell működtetni, amely a szükséges döntés-előkészítő műszaki és gazdasági elemzéseket elvégzi a közösséget képviselő kormány által meghatározott értékrend alapján. Az intézmény feladata

a külföldi és hazai energetikai folyamatok figyelemmel kísérése és elemzése alapján az ország társadalmi-gazdasági programjaihoz illeszkedő energetikai stratégiák kidolgozása, összehangolása. Ez a szervezet lenne az Európai Unióban dolgozó képviselőknek, az OECD magyar delegációjának, a Visegrádi négyek energetikai együttműködésének szakmai háttérintézménye, szakmai koordinátora.

Társadalmi szervezetek⁵⁵. A METESZ-hez tartozó, máig fennmaradt társadalmi energetikai szervezetek megkülönböztetnek „társadalmi érdeket”, „szakmai érdeket” és „politikai érdeket”. Azt állítják, hogy a társadalmi érdek érvényesülését az szolgálja, ha „szakmai állítással szemben szakmai érvet, politikai érdekekkel szemben politikai érdeket állítunk.” Ez a neoliberális fogantatású ideológia ismerős az energiaprivatizáció időszakából: a szakmai szervezetek csak a tisztán szakmai kérdésekkel foglalkozzanak, a politikát hagyják a politikusokra. A szakma és a politika az energetikában (sem) választható el egymástól, mivel az (energetikai) közszolgáltatások ereendően a közösség, érdekét szolgáló tevékenységek, amelyet nevükben is hordoznak. Az utóbbi évek nyelvi leleménye, a „szakmapolitika” szó is erre utal.

A globalizáció lényege, hogy a közösségi érdek helyébe a profitérdek kerül. Mindez nyelvileg is kifejeződik: például a „szolgáltató” helyébe a „kereskedő”, a „fogyasztó” helyébe a „felhasználó” kerül, stb. A globalizált energetikában is egyre inkább a közérthető szakmai fogalmak helyett virtuális fogalmakat használnak, az új nyelv nehezen fordítható le a valóság nyelvére, ami nehezíti a tisztánlátást. A szakmai érv önmagában csak társadalompolitikailag (a közjó szempontjából) azonos megoldások közötti választás esetén értelmezhető. A magyar „szakmai-társadalmi” szervezetek tragédiája, hogy — miközben verbálisan a „szakma” és a „politika” szétválasztását hangsúlyozták — a rendszerváltás után még a korábbiaknál is inkább az uralmi, azóta „globalo-liberális” politika szolgálatába szegődtek. Ezek a szervezetek a privatizáció és liberalizáció nyílt „szakmai” támogatásával, vagy nyilvánvaló cinkos „szakmai” hallgatással elősegítették a neoliberális energiapolitika megvalósulását, kiteljesedését.

Szakmai értelmiségünk állapotának egyik szomorú jellemzője szervezetek egyre látványosabb, hamis nemzeti színű és újabban szakrális köntösbe történő „átöltözése”⁵⁶. A megelőző politikai kurzusok nemzetellenes politikáját kiszolgáló és támogató egyesületek és vezetők most úgy igyekeznek további túlélésüket biztosítani, hogy a szinte társadalmi méretűvé vált feledésben bízva, múltjukat elhallgatva a mostani nemzeti érdekű energiapolitika támogatóinak igyekeznek feltüntetni magukat. A hamisság abban áll, hogy múltbeli és részben jelenlegi szerepüket nem ítélik el, hanem elhallgatják, vagyis nem megújulásról, hanem most is elvtelen konformizmusról van szó.. A múltat be kellene vallani, bűnbánatot kellene tartani, e nélkül a nemzeti és szakrális máz csak álca, ami elfedi a bajt.

Javasoljuk, hogy az állami tulajdonú energetikai cégek fontolják meg, hogy támogatják-e a kormány energiapolitikájával ellentétes érdekeket képviselő egyesületeknek a támogatását.

A virtuális nyilvánosság, avagy a média a globalizáció szolgálatában. A következő mondatok 68 éve, az 1943. évi balatonszárszói konferencián, Kodolányi János bevezető előadásában a rotációs gép és a rádió hatalmával összefüggésben hangzott el „Sajátítsd ki a gondolatközlés eszközeit, sőt teremts új eszközöket, s a szavak inflációját zúdítsd rá a tömegekre. Végül mindent elfogad, amit adsz neki, s mindent odaad, amit kívánsz tőle. Íme, a modern mágia.” Azóta a helyzet rosszabb lett: meg-

jelent a televízió, az elektronikus kép, a „látható szó”, s az Internet sokmilliárdosra duzzasztotta a szavak és képek mennyiségét. Technikailag fokozottabban adott, hogy — Kodolányival szólva — „...a paradoxon, hogy ti. „»a hazugságnak mindig igaza van«,...teljes sátániságában érvényesül,...” Az energetikában, az energiapolitikában is.

Ennek a félrevezető nyilvánosságnak hátteret adnak azok a neoliberális dogmákat képviselő véleményformáló „energetikai műhelyek”, amelyeket az állami tulajdonú energetikai társaságok is támogatnak, s megbízásokkal is ellátják őket.

Különleges negatív szerepet tölt be a köz- és a médiapolitikában az energetikára is szakosodott „konferencia-ipar”, amely a globalizáció megjelenése a konferencia piacon. Jelentős részben e konferencia-programok tematizálják az energetika médiafeületeit. Az itt kialakított kommunikációs tér azonban nem alkalmas a szabad véleménycserére, a szakmai vitára; a mintegy „hivatalos” cégelőadók és cégképviselő hallgatók hivatalból lojálisak az aktuális (energia)politikát/bürokráciát ismertetőik iránt. Ugyanakkor ez a média-fogyasztók számára a „szakmai konferenciák” maradék hitelességét kölcsönzi. A rendezőknek pedig hatalmas profitot biztosít.

Javasoljuk, hogy az állami tulajdonú energetikai cégek fontolják meg, hogy a neoliberális dogmákat képviselő véleményformáló „energetikai műhelyeket” megbízásokkal támogatják-e; munkatársaik pedig a konferencia-ipari rendezvényeken előadóként vagy hallgatóként részt vesznek-e.

Mivel a politizálás nagyrészt a médiában zajlik, a felelős kormánynak az ellene folytatott kommunikációs hadviseléssel is meg kell küzdenie. Az állampolgárokat a globális véleményhatalom a médián keresztül manipulálja. Sajnos ez egy olyan összetett és bonyolult rendszer esetében is így van, mint az energetika. Annak ellenére, hogy itt a döntések háttere több szakma elmélyült elemzését igényelné. Ezért fokozott felelőssége van a szakmai véleménynyilvánításnak.⁵⁷

A kormányzat ügyeljen arra, hogy lobbierdekeket szolgáló közlések helyett csak szakszerű információk, ismeretterjesztő előadások kerüljenek a közszolgálati médiába.

Oktatás. A neoliberális eszme jegyében jelentősen felhígult a felsőoktatási rendszer, számtalan olyan energetikai tárgyat is oktató főiskola vagy egyetemi szak is alakult, amelyre nincs szükség, igazi tudást, világképet, probléma megoldó képességet nem ad.

A felsőoktatás napirenden lévő reformja során az energetikai oktatás profiltisztítását is napirendre kell tűzni.

JEGYZETEK

¹ Orbán Viktor a The Daily Telegraph című brit napilapnak adott interjút, amely az újság online kiadásában jelent meg. A magyar miniszterelnök a brit törekvésekhez csatlakozva kíván ellenállni "a nemzeti szuverenitás felemésztését" célzó brüsszeli törekvéseknek – áll az interjút ismertető cikkben. Orbán Viktor szerint "most már ostobaság" az a régi válasz, hogy a nyugatiak mindent jobban csinálnak. Az 1980-as években a magyarok azzal a kérdéssel szembesültek, hogy "miképp lehet megszabadulni egyes dolgoktól - a kommunizmustól, az állami elnyomástól, a túlszabályozástól". Ennek most már véget kell vetni, vannak dolgok, amelyeket a civilizáció érdekében nem kidobni kell, hanem fenntartani.

ni. "Szomorú lenne megválni a vallásos hittől, a nemzeti önazonosságtól, a családtól". (Orbán Viktor: Ahogy idősödöm, egyre szkeptikusabb leszek. 2013. október 12. InfoRádió / MTI)

² A helyreállítás energiapolitikája. Az Energiapolitika 2000 Társulat programjavaslata. Budapest, 2010. 02. 08.

[http://enpol2000.hu/dokumentumok/allasfoglalasok/article/67-](http://enpol2000.hu/dokumentumok/allasfoglalasok/article/67-%C3%81II%C3%A1sfoglal%C3%A1sok%202014-katy-zas-helyett-j-utat-az-energetikaban)

[%C3%81II%C3%A1sfoglal%C3%A1sok%202014-katy-zas-helyett-j-utat-az-energetikaban](http://enpol2000.hu/dokumentumok/allasfoglalasok/article/67-%C3%81II%C3%A1sfoglal%C3%A1sok%202014-katy-zas-helyett-j-utat-az-energetikaban)

³ Fenyves Iván: Energetikai világproblémák Dél-Afrikából nézve.

[http://enpol2000.hu/rendezvenyek/enpol-hetf/article/Rendezv%C3%A9nyek/6-](http://enpol2000.hu/rendezvenyek/enpol-hetf/article/Rendezv%C3%A9nyek/6-H%C3%A9tf%C5%91%20est%C3%A9k/379-130-energiapolitikai-hetfo-estek)

[H%C3%A9tf%C5%91%20est%C3%A9k/379-130-energiapolitikai-hetfo-estek](http://enpol2000.hu/rendezvenyek/enpol-hetf/article/Rendezv%C3%A9nyek/6-H%C3%A9tf%C5%91%20est%C3%A9k/379-130-energiapolitikai-hetfo-estek)

⁴ A nem hagyományos technológiával kitermelhető szénhidrogének — pala olaj, palagáz — viszonylag olcsó kitermeléséről van szó. Az új, hidraulikus repesztéses technológiával (nagy nyomású, ezer atmoszféra víz és kemikáliák besajtolásával végrehajtott kőzetrepesztéssel) olyan készletek érhetők el, amelyek eddig nem voltak hasznosíthatók, nem lehetett számolni velük. A technológia alkalmazása igen tökeigényes, alkalmazásának sikerét, „gazdaságosságát” nagyban befolyásolják, hogy ezek a készletek mely területeken, milyen mélységben, mekkora hőmérsékleten állnak rendelkezésre. Az amerikai készletekhez való hozzáférés lehetősége viszonylag kedvező.

⁵ Tóth Péter: A palagáz okozza az amerikai külpolitikai fordulatot. 2014. január 2. InfoRádió. <http://inforadio.hu/hir/belfold/hir-606276>

⁶ Katona Tamás János: Észrevételek a Nemzeti Energiastratégiához. *Energiagazdálkodás* 54. évf. 2013. 1. szám

⁷ EU (2010): EURÓPA 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, Európai Bizottság, Brüsszel, 2010.3.3.COM(2010), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:HU:PDF>

⁸ Kacsó András: Piaci viszonyok változása a villamos energia ellátásban. Budapest, 2013. 11. 20.

⁹ Generation Adequacy in the internal electricity market-guidance on public interventions. 2013. október.

¹⁰ Platt's European Power Daily 2013. évi számok

¹¹ Az ellenzéki brit Munkáspárt programjának része a háztartási energiaárak (villany, gáz) húsz hónapra szóló befagyasztása rögtön a 2015-ben esedékes választások után. Ed Miliband a párt honlapján megjelent videó-üzenetében kifejtette, hogy Nagy-Britannia a Konzervatív Párt vezette jelenlegi koalíciós kormány alatt egy teljes nemzedék óta nem tapasztalt megélhetési válságba került a költségek emelkedése miatt. Kijelentette: a Munkáspárt részletesen kidolgozott, költségelemzéssel alátámasztott programja van, amelynek része a háztartási energiaárak húsz hónapra szóló befagyasztása rögtön a 2015-ben esedékes választások után. Munkáspárt megítélése szerint az energiacégek túl hosszú ideje számláznak az indokoltnál többet az általuk szolgáltatott energiáért, és ezt azért tehetik, mert a piac nem működik. Orbánék nyomaiba lép a brit Munkáspárt. hvg.hu - 2013. 12. 30.

¹² Új helyzetet hozhat a palagáz. *NAPI Gazdaság* - 2014. 01. 14.

¹³ Európa - a politikában mindenképpen - szűgyellni kezdte gyökereit. Ezért van az, hogy az európai új alapdokumentumban nem szerepel a keresztény gyökerekre való hivatkozás. Nem kifejezték, hanem egy nagy európai vitában azok kerültek többségbe, akik azt mondták, hogy ez nem szerepelhet. Schuman, az európai gondolat egyik atyja még azt mondta, hogy Európa vagy keresztény lesz, vagy nem lesz. Ma pedig oda jutottunk, hogy az európai politikusok többsége azon dolgozik, mindent megtesz azért, hogy a kereszténységet az emberek privát életébe, a templomokba és a történelemlékönyvekbe száműzze. Ahhoz, hogy Európát a keresztény értékek jegyében meg tudjuk újítani, ahhoz olyan politikai kultúrára, személyes mentalitásra, viselkedésre, olyan kormányzásra és olyan személyes példaadásra van szükség, amelyet definiál, meghatároz a keresztény tanítás. (Részletek Orbán Viktor a "Remény és keresztényi válasz a válságra" című katolikus konferencián Madridban 2012. november 17-én elhangzott előadásából.)

¹⁴ Dr. Héjjas István: Az élet megóvása és a környezetvédelem. Tények és hiedelmek. Czupi Kiadó, Nagykanizsa 2013.

¹⁵ Miért választja Közép-Európa az atomot és a szenet? greenfo.hu - 2014. 01. 04

¹⁶ Magyar Mezőgazdaság - 2013. 12. 18. (40, 41, 42, 43. oldal)

¹⁷ Az MSZP nem támogatja a paksi atomerőmű bővítését, – üzenete lapunknak Mesterházy Attila szocialista pártelnök egy korábbi cikkünk kapcsán. Józsa István szocialista képviselő, az energetikai munkacsoport tagja, a gazdasági bizottság alelnöke: „a szocialista párt nem támogatja az atomerőmű-bővítést” – összegezte álláspontjukat a képviselő. Arra a kérdésünkre, hogy van-e mélyebb, elvi megfontolás is a véleménymódosulás mögött, utalt az elnök által meghirdetett zöldfordulatra. (MSZP-s nem a bővítésre. A DK felülvizsgálná a szerződéseket. Népszabadság, 2011. december 17.)

¹⁸ A szocialista párt energiapolitikai elképzelései. *gepnarancs.hu* - 2014. 01. 08

¹⁹ Nemzeti Éghajlat változási Stratégia (NÉS-2). Szakpolitikai vitaanyag, 2013. szeptember.

²⁰ Az EU egyre inkább függő helyzetbe kerül az energiaiimporttól. *portfolio.hu*, 2013. 11. 08.

²¹ Együtt küzdenek a V-4 országok az energiabiztonság javításáért. *portfolio.hu* - 2013. 12. 12.

²² Amerika ingathatja meg a Gazprom monopóliumát Magyarországon. *napi.hu* - 2013. 10. 14.

²³ Az atomenergia mellett a V-4-ek. *Világgazdaság* - 2013. 10. 15. (1,6. oldal)

²⁴ *napigazdasag.hu* - 2013. 12. 30.

²⁵ Az oroszok bővíthetik a paksi atomerőművet. *NAPI Gazdaság* - 2014. 01.15.

²⁶ Paks nélkül nincs versenyképes magyar gazdaság. 2013. január 17. Kossuth Rádió 180 perc

²⁷ Az Energiapolitika 2000 Társulat üdvözlí a Paksi Atomerőmű bővítésére vonatkozó megállapodást. <http://enpol2000.hu/hirek-info/article/Aktu%C3%A1lis/64-Aktu%C3%A1lis%20h%C3%ADrek/425-az-energiapolitika-2000-tarsulat-udvozli-a-paksi-atomeromu-boviteserevonatkozo-megallapodast>

²⁸ A Mátrai erőmű fejlesztése.

<http://enpol2000.hu/rendezvenyek/enpol-hetf/article/Rendezv%C3%A9nyek/6-H%C3%A9tf%C5%91%20est%C3%A9k/39-83-energiapolitikai-hetfo-este>

²⁹ *vg.hu* - 2013. 12. 30.

³⁰ Az átviteli hálózati fejlesztések és rekonstrukciós munkálatok, 1995-2010. MAVIR Zrt. Budapest, 2011.

³¹ Az OVIT története. <http://www.ovit.hu/tortenet.html>

³² Mosonyi Emil: A hazai vízgazdálkodás távlati feladatai. *Mérnök Újság* 2007/Március.

³³ Járosi Márton: Életem a magyar energetikáért. *Püski Kiadó* 2010. Budapest.

³⁴ Kerényi A. Ödön: Az EU Duna stratégia magyar értelmezése hátrányos Magyarországnak. <http://realzoldek.hu/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=1160>

³⁵ A klímaküzdelmet hibás állami lépések nehezítik. *Magyar Hírlap*, 2007. november 9.

³⁶ Lévai András: A Duna Pozsony alatti magyar szakaszának tragédiája. *Püski Kiadó*, 2000. Bp. Részlet a könyv Előszavából: „Jómagam - a vízlépcsőrendszer egy része, az energetikai hasznosítás képviselőjeként - bevallom, hogy a kezdeti, a létesítés őseit, a Visegrádi vízerőmű megvalósítását javasoló terveket kezdettől fogva elleneztem. Szempontjaim akkor azonban kizárólag gazdaságiak voltak: »A vízerőrendszer a vele járó igen magas költséges volta miatt csak kb. fele annyi jó minőségű és olcsó energiahordozó (olaj) megtakarítást jelentett volna az országnak, mint az ipar, a közlekedés területén megvalósítható megtakarítás ugyanannyi befektetés révén.«

1988-ban 80. születésnapomon a Budapesti Műszaki Egyetemen, a tiszteletemre tartott tudományos ülésszakon, a nyilvánosság előtt először fejtettem ki azt a véleményem, hogy: »Hiba volt a BNV-t elkezdni«. E súlyosnak minősíthető álláspontomat azon az egyetemen fejtettem ki, amelyen (a Hőerőművek tantárgy keretében) valószínűleg elsőként vezettem be az 50-es évek elején az erőművek létesítésével összefüggő műszaki-gazdaságossági vizsgálatok tárgykörét. Az energetikai népgazdasági szintű vizsgálatok mind az oktatásban, mind a tervezési gyakorlatban mindvégig fontos szerepet játszottak. Természetesen a BNV gazdaságosságának megítélésében is.

Könyvemben a vázolt, sok elhatározással, irányváltoztatással, megtorpanással és újrakezdésekkel

tarkított, majd az egyoldalú döntésünkkel felfüggesztett folyamatot szeretném egy adott nézőpontból bemutatni azzal a szándékkal, hogy elősegítsem az elkövetett hibák őszinte bevallását és a fennálló problémák nyílt és baráti tisztázását. Nyilván helyesebb lett volna az örökös civakodás, a szomszéd-dal való perlekedés helyett őszintén beismerni, hogy miben és hol hibáztunk, kezet nyújtani minden segíteni akaró kéznek és a barátainkkal kölcsönös jó akarattal együttműködni. Meggyőződésem, hogy ez esetben a Kárpát-medencében több mint ezer éve velünk együtt élő északi szomszédaink és a többi nép is hasonlóan cselekedne. Mindehhez a jelenleg enyhülő politikai légkör is egyre kedvezőbb.

Meggyőződéssel vallom a Duna esetében is: az egyetlen út (VIA), amely életben maradásunkat (VITA) biztosíthatja, az igazság (VERITAS) szolgálata. Jelen írásomat is annak érdekében állítottam össze, hogy a Duna magyar szakaszán kialakult tragédia helyrehozatalát e szellemben segítsem.”

³⁷ Megújulhat minden panel. *NAPI Gazdaság* - 2013. 12. 11.

³⁸ Dr. Büki Gergely: Kapcsolt energiatermelés a magyar energetika történetében, és mai problémái. *MVM Közleményei*, 2010/2

³⁹ Büki Gergely: Településernergetika – hőellátás. *Magyar Energetika*, XX. évf. 6. sz.

⁴⁰ Kacsó András: A villamos-energia kereskedelem története az MVM csoportnál. *Magyar Villamos Művek Közleményei*, L. évf. 2013. 3-4 sz.

⁴¹ Készül a közmű-szolgáltatási törvény. www.kormany/miniszterelnokseg/hirek/

⁴² Dr. Járosi Márton: MAGYAR ENERGIAPOLITIKA. A magyar energetika szellemtörténeti vázlata és stratégiai kérdései. <http://enpol2000.hu/rendezvenyek/energiapolitikai-forumok/article/Rendezv%C3%A9nyek/7-Energiapolitikai%20f%C3%B3rumok/98-9-energiapolitikai-foruma-levai-orokseg-es-a-magyar-energetika-2008>

⁴³ Korszakováltó hazai fogyasztóvédelem. *Magyar Nemzet* - 2014. 01. 14.

⁴⁴ Járosi Márton: *Magyar energiapolitika* — 2006. 7. Energiapolitikai Fórum. Bp. 2006. február 14.

⁴⁵ Védjük meg a magyar energetika utolsó bástyáját! *Forró Drót*, 2008. április. 5. o.

⁴⁶ Nyílt levél a Kormány és a parlamenti pártok részére az MVM meggondolatlan szétdarabolása és privatizációja ellen. <http://enpol2000.hu/dokumentumok/egyeb-dokumentaciok/article/Dokument%C3%A1ci%C3%B3k/12-Egy%C3%A9b%20dokument%C3%A1ci%C3%B3k/421-nyilt-level-a-kormany-es-a-parlamenti-partok-reszereaz-mvm-meggondolatlan-szetdarabolasa-es-privatizacioja-ellen>

⁴⁷ Dr. Gerse Károly: Visszatekintés. *Magyar Villamos Művek Közleményei*, L. évf. 2013. 3-4 sz.

⁴⁸ Marnitz István: Profiltisztítás Orbán módra. *Népszabadság*, 2012. augusztus 8.

⁴⁹ Bencsik János: indokolt volt háborút kezdeni a rezsicsökkentéssel. hvg.hu, 2013. január 18.

⁵⁰ <https://www.facebook.com/bencsik.janos.tatabanya?fref=ts>

⁵¹ Jenei András: A rezsicsökkentés egy súlyos és elhúzódó háború nyitánya. *Világgazdaság online*, 2013. 1. 17.

⁵² Várhatóan a hét végéig tesz javaslatot a következő rezsicsökkentésre az ezzel foglalkozó fideszes munkacsoport. *m1 - Híradó reggel* - 2014. 01. 06.

⁵³ Fenntartható rendszerré kell tenni a rezsicsökkentést, hangsúlyozta Cséfalvay Zoltán. *mr1-Kossuth Rádió - reggeli Hírek* - 2014. 01. 08.

⁵⁴ Domokos László: a rezszi nem politikai, hanem közgazdasági kérdés - jelentette ki az Állami Számvevőszék (ÁSZ) elnöke. *InfoRádió / MTI* 2014. január 7.

⁵⁵ Szakmai-társadalmi felelősség. Az energiapolitika 2000 Társulat állásfoglalása. Budapest, 2008. január 14. <http://enpol2000.hu/szakmai-keres/szakmai-egyesuletek/article/Szakmai%20keres%C5%91/35-Szakmai%20egyes%C3%BCletek/223-szakmai-tarsadalmi-felelosseg>

⁵⁶ A múltat nem lehet végképp eltörölni... Az Energiapolitika 2000 Társulat állásfoglalása. 2013. szeptember 25. <http://enpol2000.hu/dokumentumok/allasfoglalasok/article/67-%C3%81ll%C3%A1sfogl%C3%A1sok%20395-51-allasfoglalas-a-m-ltat-nem-lehet-vegkepp-eltorolni>

⁵⁷ A szakmai véleménynyilvánítás felelőssége. Az Energiapolitika 2000 Társulat Elnökségének állásfoglalása, 2013. január 21. <http://www.enpol2000.hu/?q=node/554>

Budapest, 2014. január 20.